

Mag. 09.676 NY

RHB

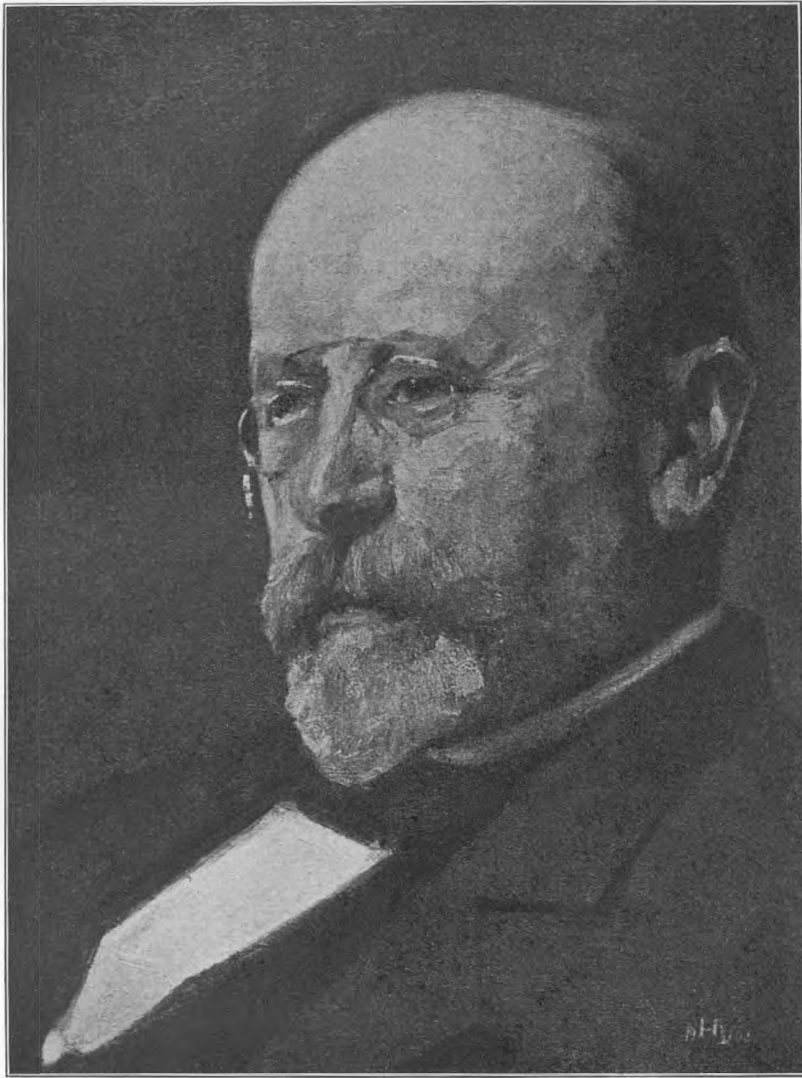
WILLIAMSON
Mostly with love from
Rosa Linn's jubilee day
12/9 1930 from Grosvenor Englemans

Reverend

H. C. ENGELSEN

Efter Maleri af Herman Vedel 1908

N. C. Engelsen

H. C. ENGELSEN

NOGLE MEDDELELSER VED
FIRMAET ENGELSEN & SCHRØDER'S
50-AARS JUBILÆUM

SØNDAGEN DEN FEMTE APRIL 1914

FORTALTE AF
C. NYROP

KJØBENHAVN
ENGELSEN & SCHRØDER
1914

S
99,4
Em 47
m

PAPIR: DE FORENEDE PAPIRFABRIKKER
CLICHÉER: F. HENDRIKSENS REPRODUKTIONSANSTALT
TRYK: MARTIUS TRUESENS BOGTRYKKERI
BIND: D. L. CLÉMENTS EFTF.

—
TRYKT SOM MANUSKRIFT
I 125 EXEMPLARER

22158

INDHOLD

	SIDE
TILEGNELSE	9
EN PUGGAARDSK INDLEDNING	11
I BOGHANDLERLÆRE	27
ETABLERING OG BRYLLUP	41
FORRETNING	57
FAMILIE	81
SLUTNING	94
SLÆGTTAVLE	104

Kjære Engelsen!

DET har interesseret mig at læse Dine Optegnelser. Maatte det nu ogsaa interessere Dig at læse, hvad jeg har faaet ud af dem. Jeg ønsker det inderligt. Hvad jeg har skrevet, skulde være en Hilsen til Dig ved Dit Firmas Jubilæum idag, det Firma, som Du var med at skabe for 50 Aar siden, som Du ved Din Energi har gjort stort, og som Du efter Din for Aar siden tagne Bestemmelse nu, da Du har fyldt de Halvfjers, træder ud af. Nu er det Dine Sønners. Du har jo i det Hele villet, at det kun maa bestaa i og ved Din Slægt, at det skal staa og falde med den. Gid da Din Slægt i mange Led maa kunne føre det videre i Din Aand, levende, dygtigt og anset. Det er sikkert det bedste Ønske, der idag kan bringes Dig. Med venlig Hilsen

Thorvaldsensvej, d. 5. April 1914.

Din
C. NYROP

EN PUGGAARDSK INDLEDNING

RIGMANDEN, Grosserer, Etatsraad Hans Puggaard havde i sin Barndom kjendt baade Nød og Elenzighed. Forældrene med deres mange Börn havde tilhuse i en af Grønnegades daarlige Bagbygninger, hvor Sönnen Hans ikke sjælden gik sulten i Seng efter Dagen igjennem at have strejfet om paa Gaden. Og da det bedredes lidt for Faderen, saa han naaede at kunne forpagte den saakaldte Punschesal paa det kongelige Teater, kastedes der herved en ny Skygge ind i Sönnens Liv. Han bragtes sammen med en Bande uvorne Drengene fra Balletskolen, som han senere mindedes med Gru for alt det Afskyelige, de praktiserede og førte an i. Han maatte bort fra det. Efter Konfirmationen gjorde han sig uafhængig af Familien, og ved anstrengt Arbejde, der tidligt byggede paa det Handelssnille, der boede i ham, naaede han at komme endog langt frem, idet han dog samtidig udviklede sig til en i Meget ret hensynsløs og sær Mand. Men kan det egentlig forundre? Naar han — indtil Uklædelighed — var paaholdende med Smaaskillinger, saaledes at han bl. a. trods pinlige Scener aldrig vilde give Drikkepenge og kunde prutte med en stakkels Skomager, der skulde have 24 Skilling for en Lap paa et Par Stövler, var det saa mon ikke en Følge af, hvad Livet tidligt og tungt havde lært ham, at de daglige Udgifter til det yderste burde begrænses? Livet sætter Ar.

Det kan snarere vække Forundring, at det, efterhaanden som Tiden gik, blev en alvorlig Opgave for ham at komme Trængende til Hjælp. Ikke ved at give Almisse ved Dør eller paa Gade — det gjorde han aldrig — men ved at yde en forud overvejet forholdsvis stor Gave. Den paagjældendes Families Forhold bleve undersøgte — han var selv en interesseret Undersøger — og faldt Undersøgelsen ud til de Vedkommendes Fordel, var Hjælpen sikker. Han gjorde imidlertid ganske hyppigt den Erfaring, at de, der saaledes bleve hjulpede, ikke sad inde med tilstrækkelig Energi til derefter selv at kunne

H. PUGGAARD

arbejde Skibet, de sejlede paa, videre. De ventede vedvarende Hjælp, og naar den ikke kom, følte de sig forurettede, ja mente at være uheldigere stillede end for Hjælpen.

Saa vendte han mere og mere sin Tanke til ulykkeligt stillede Börn. De Ældre kunde ikke opdrages, men det kunde Börn. Naar de reves ud af de Forhold, de levede under, bragtes til ordentlige Plejeforældre og fik ordentlig Undervisning — to Ting, han selv haardt havde savnet — maatte de kunne

blive nyttige Borgere. Og saa besluttede han at oprette et Legat til Hjælp for Drengene, der levede under ulykkelige og elendige Forhold. Paa sin afdøde Hustrus Fødselsdag den 7. Februar 1853 stiftede han et »Legat for københavnske fattige Drengbørns Opdragelse« paa ikke mindre end 200,000 Kr., og da en Henvendelse fra ham til Grevinde Danner ikke førte til det Resultat, han havde ønsket, bestemte han 1865 i sit Testamente, at en Tredjedel af hans efterladte Formue skulde anvendes til Oprettelse af et lignende Legat for Piger, saaledes at der efter hans Død, der indtraf 1866, kom til at bestaa baade et Puggaardsk Drengelgat og et Puggaardsk Pigelegat.

Det vil allerede heraf fremgaa, hvor godt et Hjærte der boede i den efter Manges Mening i høj Grad sære og hensynsløse Mand, og at det virkelig var saaledes, vil nedenfor oftere komme frem i hans Forhold til en af hans Legatdrengene.

Da Puggaard havde oprettet Drengelgattet, indsatte han en Bestyrelse for det. Den kom til at bestaa af en Del Mænd fra hans Omgangskreds, Professor H. N. Clausen (Formand), Pastor N. G. Blædel, Byfoged Hother Hage, Professor Martin Hammerich samt Sønneren Grosserer Rudolf Puggaard med Lægen Professor Heinrich Lehmann som Sekretær. Men Bestyrelsen blev i en Aarrække mere en Bestyrelse af Navn end af Gavn. Puggaard styrede væsentlig selv, og allerede før Legatets officielle Oprettelse havde han faktisk ladet det træde i Virksomhed. I 1852 havde han antaget forskellige ulykkeligt stillede Drengene og som den vistnok første den otteaarige Hans Christian Engelsen, paa hvem hans Opmærksomhed var bleven henledet gennem Kammerjomfruen hos

den Dame — Frøken Dreier — der var Grevinde Danners Hofdame. Drengen levede uimodsigelig i ulykkelige Forhold.

Kammerjomfruen hed Olivia Olsen. Hendes Forældre Jens og Frederikke Olsen havde begge tjent i Gehejmekonferensraad Constantin Bruns Hus, Faderen som Kusk, Moderen som Kammerpige hos Gehejmeraadinden, den bekendte Digterinde Frederikke Brun. Nu sad de som Beværtningsfolk i Klosterstræde, hvor de ogsaa havde en Keglebane, og her søgte bl. a. Lodsens Christian Engelsen, der herved blev kjendt med Familien og den med ham. Lodsens Fader til den lille Hans Christian.

Christian Engelsen var født 1796 i Helsingør, hvor hans Fader var Lods. Det blev Sønnen ogsaa, og han blev endda en saa dygtig Lods, at han i 1838 kaldtes til Kjøbenhavn som Fastlods. Her døde hans Hustru i 1842, og da Huset med tre hjemmевærende Døtre behøvede en hjælpende kvindelig Haand, knyttedes den 24aarige Johanne Sofie Hansen fra Tikjøb Sogn til det, hvad der førte til, at hun Aaret efter skulde føde et Barn, som Lodsens Fader til. Han var villig til at ægte hende, men da Døtrene vare absolut herimod, maatte hun søge bort. Hun fik Plads hos Olsens, og fra dem kom hun til Fødselsstiftelsen, hvor hun den 12. Januar 1844 fødte en Dreng, der fik Navnet Hans Christian og strax kom i en elendig Pleje i Gyden Prammandens Gang, der nu er forsvunden, men den Gang bag den paa Kongens Nytorv liggende Hovedvagt gik ud til Ny Adelgade. At det skete saadan, syntes den ovennævnte Olivia Olsen, der den Gang var hjemme hos sine Forældre, dog slet ikke om. Energisk og varmhjærtet fik hun den sex Uger gamle Hans Christian

hentet hjem til Forældrene, og nu levede han hos dem i end- og flere Aar.

Det gik imidlertid ikke Familien Olsen godt. Dens Kaar forringedes, og Hans Christian hørte i sin Opvæxt ikke sjælden Jens Olsen klage sin Nød, idet han haardt tilføjede: »Og saa er der den Dreng dér«. Overfor ham følte han sig ikke forpligtet. Da Drengens Moder efter at have tjent forskjellige Steder i 1848 giftede sig med Formanden i J. L. Petersens Sæbefabrik og Lysestøberi paa Nørrebro, førte dette derfor til, at Drengen i 1850 kom til Stiffaderen. Heraf tog imidlertid Lodsens Anledning til at ophøre med den ugentlige Hjælp, han hidtil havde erlagt for Sønnen, og det var kun ved Olivia Olsens fornyede Indgriben, at Forholdet ved paakaldt Hjælp fra Myndighedernes Side blev ordnet nogenlunde tilfredsstillende. Men Ordningen varede ikke længe. I November 1851 døde Lodsens, og altid ilde set levede Drengen nu i Stiffaderens alt andet end heldige eller gode Hjem, der efterhaanden saa fem Börn komme til Verden. Det trange Liv, han her førte, lod ofte en knugende Forladthedsfølelse komme over ham, der kaldte Graaden frem. Men det maatte Ingen se. For Stiffaderen lærte han i det Hele tidligt at gjøre sig saa usynlig som muligt, naar denne var hjemme fra Arbejdet i Lysestøberiet. Men altid lykkedes det ikke. Han fik mere end een Gang, naar han laa i Slagbænken, Haandklædet, Stiffaderen havde brugt, slængt over sig, fulgt af en knyttet Næve; da gjaldt det om at ligge stille som en Mus og ikke give det mindste Klynk fra sig.

Hvor lille han end var, krævedes der endda meget Arbejde af ham. Bl. a. maatte han bære Vand til det langt ude paa Nørrebro, overfor Assistents Kirkegaard liggende Hjem.

Der var den Gang kun een Post med brugeligt Vand paa Nörrebro, og den laa betydeligt længere inde, lige overfor Fælledvejen. Fra den maatte Drengen med Aag over Nakken bære Vandet den lange Vej, om Sommeren paa bare Ben, om Vinteren ofte med blodige Fødder i de haarde Træsko. Ved Siden af sin Skolegang i St. Hansgades Friskole fik han ogsaa Pligter som Bydreng hos en Familie. Livet, han førte, var ubarmhjærtigt haardt. Men da kom Foraaret 1852; nu tonede Puggaard op.

»Kjender I en Dreng, der hedder Hans Christian?« spurgte Grosserer Puggaard Börnene, han mødte paa Nörrebro, og han naaede rigtigt ind i Lysestøberens Stue, hvor han fandt Hans Christian i Færd med at dreje Svinget paa en Måskine for Fletning af Lysevæger, samtidig med at han havde et lille Barn til Pasning paa Skjødets og læste en Lektie i Balles Lærebog. Det blev til en længere Samtale mellem Puggaard og Moderen, hvorefter hun flere Gange maatte møde med Sönnen hos Professor Lehmann og saa tilsidst paa Døvsstummeinstituttet, ved hvilket Lehmann var Læge. Her blev der taget Maal af Hans Christian og nogle andre Drengene til den fornødne Ekvipering, hvorefter de fik Ordre til at møde den 1. Maj for at blive overgivne til de Familier, de skulde i Pleje hos. Familien, der skulde have Hans Christian og endnu en Dreng, lod vente paa sig. De to Drengene stod sørgerligt forladede og ventede. Men endelig kom Blikkenslagerens Hustru. Hun modtog Drengene med deres to gule Kommoder, som vare en fast Bestanddel i Legatets Udstyr, og saa gik Vejen til det nye Hjem paa Hjørnet af Gothersgade og Myntergade. Hans Christian var den Gang lidt over otte et kvart Aar.

Familien, han kom til, var agtværdig. Blikkenslageren var en brav Slider, der passede sit Arbejde Dagen igjennem ligesom hvad der var af Tjeneste i Brandkorpset, hvor han gjerne vilde svinge sig op til Löjtnant, og Konen holdt Hjemmet pænt, ja pillent. De to Drengene fik hver sin Uge til Aftörning og Polering af Møblerne. Det skulde gjöres om Morgenen, för de gik til Suhmsgades Friskole. Naar der en enkelt Gang var Fest, blev der sunget ved Bordet og bagefter danset til Tonerne af en Harmonika, som en af Gjæsterne trakterede. Forsaa vidt var Alt godt. Men Drengene vare nærmest tagne i Pleje for at styrke Indtægten. Der betaltes 28 Kr. maanedlig for hver foruden 4 Kr. to Gange om Aaret for Vedligeholdelsen af deres Klæder, og Madamen forstod at vende

HJ. AF MYNTERGADE

hver Skilling. Maden, hun gav, var god, men i sin absolute Tilmaalthed knap, hendes smalle Hænder rummede ikke meget. Der vistes ingen virkelig Venlighed end sige Kjærlighed fra Plejemoderens Side, de to Drengene vare og bleve fremmede i Huset, hvor de først og fremmest skulde være nyttige. Foruden at pudse Møbler børstede de Fodtøj og gik Ærinder, ikke at tale om at de efterhaanden mere og mere knyttedes til Værkstedet. De fik hver et stort blaåt Lærreds-

Forklæde og deltog saa i saadanne Arbejder, som de kunde magte. Da Mester havde overtaget at rense og forny et Parti Metal-Feltflasker fra Treaarskrigen, bleve de satte til det grise-ede og ganske strenge Arbejde at skure de adskilte Flasker indeni med Rødsten. Det faldt ogsaa i deres Lod at slibe og polere en Del færdighamrede Messing-Selvkogere med Pimpsten, Sandpapir og Stearinolie; de skulde gjøres skinnende blanke. Og saa bragte Drengene endnu Ildgryder ud, naar der arbejdedes udenfor Værkstedet, ligesom de paa en Træk-vogn hentede Materialer hos Leverandørerne osv. osv.

I det første Aar, de vare her, gik de i Suhmsgades Friskole, men derefter blev det fra Legatets Side ordnet saaledes, at de kom i teologisk Kandidat F. Møllers Borgerskole i Gøttersgade. Her var Undervisningen bedre end i Friskolen, men i Henseende til haard Tugt hævede den sig ikke over de to Friskoler, Hans Christian havde været i. Spanskrøret formeligt rasede i den hver Dag Kl. 2, naar Skoletiden endte. Som altid følte Hans Christian sig ene i en haard Verden, som det gjaldt om nøje at iagttage for paa bedste Maade at slippe igjennem. Egentlig Ven blev han ikke med nogen af Skolens Dreng, men han vidste at hævde sig imellem dem. Skjönt Undervisningen mest var anlagt paa Remseri, hvad der ikke laa for ham, holdt han sig dog stadig i den øverste Tredjedel af Klassen; han vidste at bruge sin gode Forstand og øvrige Evner. Da der engang paa en Skoleskovtur legedes Røvere og Soldater, og han var mellem de Sidste, modsatte han sig modigt den Felttogsplan, den til Øverstkommanderende udsete Dreng foreslog; han havde en anden, som blev antagen, og saa førte han Soldaterne til en stor Sejer. Der var Herskeraand i den lille tavse, melankolske Dreng,

men der var mere. Trods den Haardhed, han tidligt blev opøvet i, gjemte han paa en vel nærmest ubevidst Længsel efter Venlighed og Kjærlighed, en Følelse, der — saaledes som vi nedenfor skulle se det — i alt Fald en Gang førte til et for ham praktisk godt Resultat, og det er sikkert den samme eller en beslægtet Følelse, der kom frem, da han en Gang af Blikkenslagerens var sendt efter Maanedspengene hos Professor Lehmann og kom til at vente i et Værelse, hvor han sammen med Nodestole og Nodeskabe saa de til en Kvartet hørende Strygeinstrumenter. Familien Lehmann var musikalsk. Han tænkte da helt gammelklogt paa, hvilken Glæde det vilde være, naar hans Börn en Gang spillede Kvartetter for ham. Fra helt lille havde han Øre for Musik.

Med saadanne Følelser kan man forstaa, at han kunde længes bort fra Opholdet hos Blikkenslageren, og det saa meget mere som han i sin Fritid om Søndagene søgte ud til Rabeshave paa Kristianshavn, hvor Olivia Olsen sad som gift Kone, og hvor han altid var velkommen. Hun havde hørt op med at være Kammerjomfru og giftet sig med Høker og Koholder Hans Sørensen, hvis Hjem ogsaa blev Hjem for Olivias Forældre, de gamle Olsens. Hvor kunde Hans Christian ikke Ugen igjennem længes efter Herlighederne ude paa Kristianshavn. Her var frisk Mælk lige fra Køerne, her var saa megen Mad, han blot vilde spise, her kunde han om Sommeren spille Klink og Top i dejlig frisk Luft og om Vinteren fare i Slæde ned ad Kristianshavns Vold, her var en Bærmevogn, som han kunde kjøre med paa, og saa var her — de eneste Mennesker, der nogen sinde havde vist ham Godhed, vist, at de holdt af ham. Det var noget helt Andet end det kolde, nøgterne Blikkens-

slagerhjem. Skjönt den store, friske Kongens Have laa lige overfor det, veed han aldrig i de fire Aar, han var dér, af noget Besøg i den. Hjemmet optoges snarere af de uhyggelige Scener, der udspilledes skraas overfor ved Politikjælderens paa Hjørnet af Kronprinsessegade og Gothersgade, den saa-

DRONNINGENSGADE 8

kaldte »Bræstrups Kjælder«; Politidirektør Bræstrup boede i Huset. Saa bragte Længselen Hans Christian til at konspirere. Han fik den anden Puggaardske Dreng hos Blikkenslageren med til, at de vilde søge at komme i anden Pleje. De vilde klage. Men da det kom til Stykket, faldt den anden fra. Kun Hans Christian blev standhaftig, og med Olivias Hjælp blev det da ordnet saaledes, at Legatet flyttede ham fra Blikkenslagerens til Høkerens paa Kristianshavn. I 1856 kom han i Huset hos

Sörensens, der forøvrigt nu vare flyttede fra Rabeshave, hvor de vare Lejefolk, til deres egen Ejendom i Dronningensgade.

Hvem der nu var glad, var Hans Christian. Nu kom han et Sted, han følte sig knyttet til som et Hjem, og hvor han derfor med Glæde udførte det Arbejde, han her blev sat til. Han passede bl. a. ofte Butiken i sene Aftentimer, en Gjærning, som forøvrigt var alt Andet end aandeligt sund for en 14 Aars Dreng. Hvor var i det Hele det urolige Liv her ikke forskjel-

ligt fra det næsten regelbundne Liv i Gothersgade. Her var Uro fra om Morgenen Kl. 5, naar 30 Køers Malkning og Fodring samt Staldens Rensning begyndte. Derefter skulde Mælken bringes i Byen eller sælges i Butiken sammen med Brød, Øl, Brændevin m. m., og Butiken stod aaben til sen Aften, da Natmændene indfandt sig for at faa Brændevin til deres Mad, inden de kjørte ud. Alt gik i Et. Middag spistes nogenlunde regelmæssigt, men ellers kjendtes ikke bestemte Spisetider. Man fik smurt lidt Mad, naar man ønskede det, spiste og fik mere, eftersom man forlangte. Og da Klæderne ligesom de halmfyldte Træsko vare de samme i Kostalden som i Stuerne, var Duften i disse til Tider meget krydret. Alt gik ikke altid som det skulde, da Konen i Huset efter gjentagne Fødsler ofte maatte ligge; saa maatte Bedstemoder Olsen tage fat, være i Butiken, koge Fløde m. m., medens hun samtidig skulde passe Datteren. Og saa kom der endda til Tider Minder op hos disse to Kvinder om en svunden Storhedstid, for Moderens Vedkommende hos Frederikke Brun, for Datterens Vedkommende hos Frk. Dreier, saa kunde det gjælde et fransk Shawl, der skulde vises paa en Tur Gaden igjennem.

Under Forhold, der vare saa bevægede og urolige, er det naturligt, at Ingen for Alvor kunde tage sig af Hans Christian. Naar han kom fra Skole, gik han som Regel ene om, fulgt af sin bedste Ven, Husets Pudel, og paa sine Ture blev han opmærksom paa de store Virksomheder derude, der arbejdede støt og sikkert efter forud lagte metodiske Planer, Løweners Jernstøberi, Baumgarten & Burmeister's Maskinværksteder, Asp's Lysestøberi osv. Trods sit ivrige Sind vedblev han at være en iagttagende Enspænder, og bl. a.

syntes han nu lidt efter lidt ligesom at ane, at der var Ting hos Blikkenslagerens i Gothersgade, der kunde ses i et godt Lys. Det helt igjennem Ordrede havde sin Betydning. Hvor havde der været hyggeligt om Aftenen i den propre Stue, naar Lampen var tændt. Men derfor ophørte han ikke at føle sig inderlig knyttet til sit nuværende Plejehjem, og det var kun naturligt, ti at Folkene her paa deres Vis holdt af ham, viste de paa mange Maader, bl. a. ved hans Konfirmation.

Hans Christian blev som alle Puggaards Drengre forberedt til Konfirmation af Pastor Blædel ved Garnisonskirke, og denne nidkjære Præst gjorde det paa en for Drengen saa vækkende Maade, at han, saa længe Blædel levede, stadig søgte hans Kirke. Nogle Gange om Ugen var der Konfirmations-Undervisning to Timer i Træk i selve Kirken, og fra dennes raa, lidt klamme Luft gik det saa for Hans Christians Vedkommende, hvorledes end Vejret var, i strygende Løb til Dronningensgade; det var en Tid hans stadige Maade at bevæge sig paa. Saa kom Konfirmationen den 17. Oktober 1858, og den blev i det Sörensenske Hjem fejret som en Begivenhed. Legatet gav en Sum til Ekvipering, men den blev ikke lidt overskreden. Hans Christian fik baade Cylinderur og langskaftede Stövler, ikke at tale om at der kom en Wiener-vogn for Dören, som kjørte Konfirmanden og den galaklædte Familie til Kirke. Til Maaltidet efter Hjemkomsten var der søgt Kogekonehjælp. Hele Huset var i Fest. Men Forholdene skiftede hurtigt. Strax efter Altergangen om Onsdagen blev Hans Christian syg. Temperaturen i Kirken ved Konfirmations-Undervisningen og det hurtige Løb bagefter fik Skylden. Brystbetændelse i Forbindelse med gastrisk Feber holdt ham paa Sygelejet til henimod Jul, og nu viste det sig

paany, hvor gode Sörensens vare imod ham. De beholdt ham hjemme, Dagligstuen blev gjort til Sygevärelse. Her laa han bag et Skjærnbrædt paa en Sofa med et stort Bord foran sig til Medicin m. m. Professor Lehmann saa til ham hver anden Dag.

Da han kom op, var han kun svag, og strax efter Nyaar faldt Sygdommen paany over ham, men nu kom han paa Frederiks Hospital, der beholdt ham til over Midten af Februar. Han blev rask igjen, men saa skete der Noget, der kom over ham som et forfærdende Tordenskrald. I Skolen, der nu forestodes af Cand. phil. P. Clausen — Kandidat Møller var bleven kaldet til Præst i Jylland — mødte Puggaard en Dag med den Meddelelse, at han havde skaffet Hans Christian Plads hos Urtekræmmer Malthe Tetens paa Hjørnet af Dronningens Tværgade og Store Kongensgade. Pladsen skulde tiltrædes den 1. Maj, Læretiden varede i fem Aar, og i den skulde han have Kost og Logis hos sin Principal samt slide hans aflagte Klæder.

Hans Christian bad for sig. Han havde Lyst til at komme paa et Kontor, men Urtekræmmer! Puggaard var imidlertid ubøjelig, Sagen var afgjort, og den 1. Maj drog Hans Christian sörgmodig i Hu med sin gule Kommode og en Skibskiste til Store Kongensgade, hvor han kom til at dele Värelse med en ikke tiltalende Urtekræmmersvend. Det Hele var ham saa inderligt imod, og da han saa en Dag mødte en Skolekammerat Thorvald Hall, der fortalte, at han var kommen til Boghandelen, og at der hos hans Principaler Steen & Sön i Kronprinsensgade muligvis var Plads for en Lærling til, var Hans Christian strax paa det Rene med, at den Plads maatte blive hans. Saa snart han blot kunde, gik Vejen

til Kristianshavn, til Olivia Sörensens, hvem han besvor at gaa til Steens Prokurist Julius Spliid, der havde Sagen i sin Haand, hvad hun ogsaa gjorde med et saa godt Resultat, at Hans Christian Söndagen efter yderst benøvet selv fremstillede sig og fik Tilsagn om at kunne blive antagen, hvis Sagen kunde ordnes med Puggaard og Tetens. Dagen efter vovede han sig saa op til Puggaard, forelagde ham Sagen og bad ham om at gaa til Tetens. Grossererens brummede stærkt og sendte Drengen bort uden at give ham noget bestemt Svar. Men Hans Christian var dog ved godt Mod, og Dagen efter gav Puggaard da ogsaa Møde i Urtekræmmerens Butik, talte med Tetens, og da denne var villig til at hæve Kontrakten, meddelte han den i mægtig Spænding ventende Hans Christian, at Sagen var i Orden. Han havde allerede været hos Steen og aftalt en Læretid paa fem Aar. Hans Christian skulde have Kosten og Steen sen.'s aflagte Klæder, men Logis maatte han selv skaffe.

Denne Meddelelse fyldte Hans Christian med jublende Glæde. Nu flyttedes den gule Kommode og Skibskisten tilbage til Sörensens i Dronningensgade, og den 20. Juli 1859 tiltraadte han sin nye Stilling i glad Fortrøstning til Fremtiden.

Hvor viser Puggaard sig ikke fra en elskværdig Side her; hvor er han, der den Gang var 68 Aar, ikke forstaaende og hurtig i sin Beslutning. Men han mente det ogsaa alvorligt med sit Legat og dets Opgave. Han ønskede at gavne de Drengene, det antog, og han ønskede, at de skulde forstaa det. Han søgte paa forskjellig Maade at komme i Forbindelse med dem. Hans Christian kan fortælle om, hvorledes de Puggaardske Drengene en Gang ved Juletid i Skolen bleve til-

sagte til at møde i Puggaards Hjem i Store Kongensgade, hvor de hver fik en Gave; Hans Christian fik Ingemanns »Valdemar den Store og hans Mænd« med sit Navn trykt paa Bindet. Om Sommeren kom de en à to Gange ud paa Landstedet »Skovgaard« i Ordrups Krat. Puggaards Føde-

PUGGAARDS DRENGE (1864)

selsdag den 3. September var i saa Henseende en sikker Dag. Drengene samledes et nærmere aftalt Sted, kørte med deres Skolebestyrer i Spidsen paa Kapervogne til Charlottenlund og gik derfra videre til Fods. I Landstedets store Have var der dækket Bord, Retterne vare Steg og Rødgrød, og Puggaard førte selv Tilsyn med, at de alle bleve vel forsynede. Det var nogenlunde tidligt paa Dagen; senere var der stor Middag for andre, højere staaende Gjæster.

Alle Puggaards Drenge vare imidlertid ikke saa gode, som de burde være. Der var uheldige Elementer imellem dem, og en Gang udartede deres Leg i Skovgaards Have saa uhygge-

ligt, at Puggaard efter deres Afmarsch fandt ikke alene alle Espalier-Træerne plyndrede og ødelagte, men Drivhusene vare ramponerede. Det var ham en stor Sorg. Men saa blev der ogsaa holdt Forhør i Skolen, hvorpaa Drengene efter deres større eller mindre Skyld deltes i tre Afdelinger og derpaa stævnedes til Møde en Eftermiddag i Skolen, hvor foruden Skolebestyreren endnu Professor Lehmann og Pastor Blædel vare tilstede. Den Sidstnævnte talte alvorligt til hver Afdeling for sig, og derefter overgik der de Skyldige en streng Spanskrørs-Afstraffelse.

Hans Christian havde ved denne Lejlighed spist nogle Blommer, der laa paa Jorden. Det erkjendte han i Forhøret. Men dette fik, som naturligt er, ingen Indflydelse paa Puggaards Forhold til den af ham først antagne Dreng. Allerede den Gang havde Puggaard afgjort Interesse for ham. Da Hans Christian laa syg paa Hospitalet, havde Puggaard personlig set til ham.

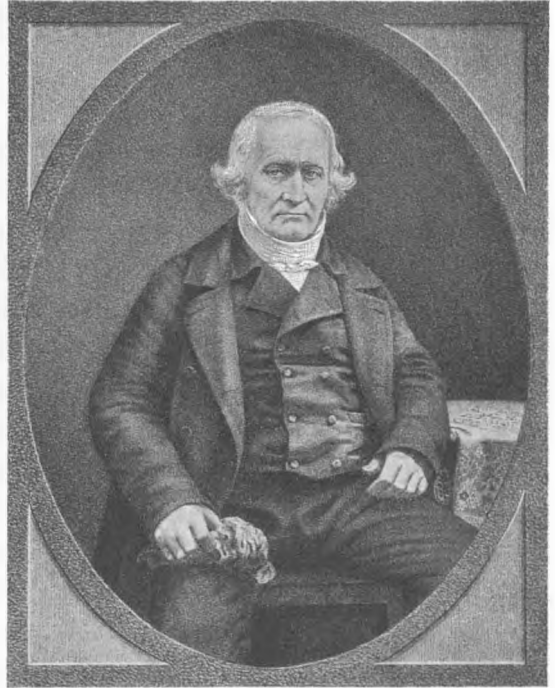

I BOGHANDLERLÆRE

NU lysnede det. Da Hans Christian den 20. Juli 1859 mødte som Lærling i den Steenske Bog- og Papirhandel, Kronprinsensgade Nr. 8, var det med store Forventninger om, hvad Fremtiden skulde bringe, og Forventningerne bleve ikke skuffede. Ved et Hjørnevindu i Lageret blev han strax sat til at navnestemple Postpapir til Kjøbmænd i Provinserne og senere til at pakke Papir fra Silkeborg i Kvartris-Pakker. Det var ikke interessant Arbejde, men hvor var det dog et langt renere og finere Arbejde end det, han havde været med til i Blikkenslager-værkstedet, hos Sörensens og i Urteboden. Og saa lød der Musik ned til ham fra Etagen ovenover. Paa første Sal i Stedet boede Digteren Professor H. P. Holst, der den Gang var Redaktør af Berlingske Tidende, og det var hans særdeles musikalske Plejedatter, der sang og spillede. Hun var Søster til den senere saa bekjendte Sanger ved det kongelige Teater Niels Juel Simonsen og blev gift med Operasangeren H. E. Christophersen. Hans Christian blev bekjendt med Familien, da han fra Lageret kom til Butiken; den holdt nemlig nok af at benytte Bogladen som Kommissionsanstalt til Aflevering af Pakker m. m. Det gjorde forøvrigt ogsaa en anden, paa tredje Sal i Stedet boende Familie, Kommandørinde E. Bruun, hvis Broder, den senere Politidirektør i Kjøben-

havn, V. C. Crone, derved ogsaa fik Lejlighed til at komme i Butiken. Og Villighed afføder Villighed, hvad der for H. P. Holst's Vedkommende, da han blev Direktør i Kasino, fik Udtryk i Fribilletter til Teateret dér. Jo Livet i Bogladen var

et helt andet, end Hans Christian tidligere havde kjendt. Han voxede aandeligt, hans Vilje og hans Energi udviklede sig. — Firmaet Steen & Søn var gammelt og anset. Christian Steen, født 1786 i Vendsyssel, havde først været ved Landvæsenet, men da han 1807 kom til Kjøbenhavn, blev han knyttet til en af Bogladerne paa Børsen, Firmaet Arentzen & Hartier's, og da Indehaverne i

CHR. STEEN

1810 gik fallit, overtog han den. Efter Børsboghandlernes Ret drev han foruden den ogsaa en Boghandel i Byen, og da han i 1837 afhændede Bogladen paa Børsen — E. L. Thaarup købte den — var hans Virksomhed i Byen paa Hjørnet af Pilestræde og Sværtegade (nu Pilestræde Nr. 40), et Sted, som Kjøbenhavnere Vittigheden kaldte »Fyrtöjet«; Stuen beboedes nemlig af Boghandler Steen og Kjælderen af Vin

handler L. P. Staal, hos hvem forskjellige »Svampe« søgte; her var altsaa alle et Fyrtøjs Bestanddele samlede: Sten, Staal og Svamp.

Chr. Steens Boghandel havde Lokale her i tredive Aar, fra 1820 til 1850. Her blev han en af Kjøbenhavns store Bog- og Papirhandlere med specielt Forlag i Börne- og Billedbøger, der bleve trykte med en Række af ham beko- stede Kobberplader, hvad ogsaa var Tilfældet med en Del ganske betydelige geografiske og topografiske Værker. Men han var da ogsaa een af de ni Boghandlere, der i 1837 stif- tede »Boghandlerforeningen«, i hvilken han flere Gange valgtes til Formand. Som den virksomme Forretningsmand, han var, vilde han, da Danmarks gamle Papirfabrik Strand- møllen troede Tiden kommen til at udvide sig ved An- læget af en ny Papirfabrik ved Silkeborg, ogsaa nok være med i Papirbranchen. Det var væsentlig for hans Penge, at Papirfabrikant F. L. Culmsee i 1844 anlagde Papirfabriken Valdemarshaab ved Kjøge. Og endelig skal det nævnes, at han i 1846 optog sin Søn H. C. F. Steen i Forretningen, der fra 1848 dreves under Firmaet Chr. Steen & Søn og i 1850 flyttedes fra Pilestræde, hvor den var Lejer, til dens egen Ejendom i Kronprinsensgade. Her var Butiken i den store, lyse Stue, medens Boglageret etableredes paa fjerde Sal og Papirlageret i et Side- og Baghus. Den unge Steen rykkede ind paa anden Sal, men den gamle vedblev stadig at bo i det Sted, han ejede ude paa Nørrebro, skraas overfor Fælled- vejen, det nuværende Nr. 45.

I den saaledes beskrevne Forretning var det, at Hans Christian blev Lærling. Det var i 1859, da Forretningens Grundlægger var en Mand paa 73 Aar, og den nye Lærling

blev snart opmærksom paa, at Forretningens Ledelse ikke laa i hans Hænder, men helt var gaaet over til Sönnen. Hver Morgen gik Senior-Chefen dog saa tidligt hjemmefra, at han præcis Kl. 8 kunde træde ind i Bogladen og indtage sin Plads i Kontoret, hvor han og Sönnen residerede. Saa skar han sin Pen, læste Dagens Aviser og gik derpaa over til at — tumle med en Række Cigarrör, som han røg til. Kl. 10^{1/2} fik han Frokost samtidig med Personalet, og naar Tjeneren Kl. 4 meldte »der er serveret«, steg han langsomt op ad Trappen til anden Sal, hvor lidt efter ogsaa første Hold af Personalet indfandt sig til Middagen. Kl. 7 gik han hjem igjen til Nörrebro. Det var lang Tid, han saaledes hver Dag tilbragte i Forretningen, men dog stod han væsentlig udenfor, hvad han formentlig selv godt følte og gav Udtryk i det staaende Smil, hvormed han fulgte Sagernes Gang og de fine Former, der synligt blev lagt an paa i Alt.

I 1860 kunde han paa sin Fødselsdag den 6. Oktober fejre saavel sit Guldbryllup som sin Forretnings 50aarige Bestaaen. Men allerede den 25. April Aaret efter kaldtes han bort, og nu viste det sig, at det Faktum, at han hver Dag havde givet Møde, hver Dag kom og saa, dog havde haft sin Betydning. Det havde holdt Forskjelligt nede, som nu tog Fart. Alt skulde helst udvides, gjøres større og finere. Det viste sig i kostbart Forlag, men bl. A. ogsaa i, at f. Ex. Ejendommens Port og Trappegang blev sat i fineste Stand, i at der blev anskaffet en Ekvipage med Blodsheste for, der hver Dag i Sommerens Løb etablerede en vidunderlig hurtig Forbindelse mellem Kronprinsensgade og det skjønne som Sommerbolig lejede Hvidøre ved Emiliekilde, osv. Der blev trukket stærke Vexler paa Forretningens økonomiske Yde-

evne, og at der efterhaanden blev trukket for stærkt, kom endog til at blive klart for Lærlingen Hans Christian.

Han blev i den første Tid sat til Arbejde i Lageret. Men den Ledende her var en ung Mand, som Kjøbenhavns Knejs- og Sangerindelig havde indfanget, og det satte Spor i hans Arbejde. Der fandt kjedelige Uregelmæssigheder Sted — Uregelmæssighederne bleve til Uredeligheder, og saadanne gik videre til Flere. Hans Christian blev med en vis Nysgjerrighed Vidne til forskjellige mærkelige Ting, der foregik indenfor Lagerets Vægge, men saa var der heldigvis en Mand paa Kontoret, en til det Yderste ærlig og redelig Sjæl, Bogholderen Carl Schrøder, der havde lagt Mærke til den Iver, hvormed Hans Christian udførte sit Arbejde, og derfor søgte at faa ham

C. F. SCHRØDER

i sundere Omgivelser. Han kom fra Lageret til Butiken, hvor han fik god Vejledning ikke alene af Bogholderen, men ogsaa af Prokuristen, den tidligere nævnte Julius Spliid, om hvem det kan berettes, at han var Dus med Tietgen; de To havde en Tid været Rejsende sammen.

I sin nye Stilling fik Hans Christian Interesse for Handel, for det Arbejde og den Kunst, der ligger i at kunne kjøbe og sælge handelsmæssigt, holde sig forsynet fra Leverandør, Fabrikant eller Haandværker, betjene Kunden til hans Tilfredshed og selv faa den fornødne Avance. Han var glad ved

enhver Haandsrækning, han fik i sin Stræben efter at faa Klarhed i disse Forhold, og overfor Bogholderen fik han Lejlighed til at vise sin Taknemlighed i mere end Ord. Denne Mand, der var ti Aar ældre end den Lærling, han viste Interesse, var ikke stærk. Nu og da maatte han holde sig hjemme en Dag eller to, og en Gang under et Sygdomsanfald gik Hans Christian noget beklempt op til ham i hans Logis for at spørge, om han ikke kunde være til nogen Hjælp, hvad der blev godt optaget. Og da han ved denne Lejlighed saa, hvor forladt den Syge laa, og hvor uheldigt han f. Ex. havde sit Sukker, i et elendigt Kræmmerhus, kom han Dagen efter igjen med en lille lakeret Blikdaase, der bedre kunde gjøre Tjeneste. Det venskabelige Forhold imellem dem fæstnedes herved. Bogholderen og Lærlingen kom hinanden nærmere, og i Maj 1861 flyttede de sammen.

Men hvor kunde Hans Christian det? Han havde jo Intet at betale med. Betingelserne, han var engageret paa, vare: Kosten hos unge Steen, Løfte om gamle Steens aflagte Klæder og dermed Punktum, men fra Nyaar 1860 var det sidste Tilsgagn blevet omsat til 120 Kr. om Aaret. Han havde altsaa i alt Fald nogle Penge at raade over. Og skjönt han havde gratis Logis hos de brave Sörensens og kun det nævnte ringe Beløb at tage til, var han dog lydhør, da Spørgsmaalet om at bo sammen med Bogholderen kom op. Han var jo nu et ungt Menneske med Interesser. Han læste »Dagbladet« og navnlig »Fædrelandet«, hvis Føljetonger havde Betydning for ham. Han fulgte med i Politiken; naar han blot nogenlunde kunde faa Tid, var han interesseret Tilhører ved Forhandlingerne i Folketingssalen, særlig naar det national-liberale Partis ledende Mænd talte. Han var da selvfølgelig imod det Rotwitt-

ske Ministerium og fulgte levende med i det mod Grevinde Danner rettede Stykke»Grevinden og hendes Søskendebarn« paa Kasino. For en ung Boghandler, der følte sig lidt, var det ikke helt behageligt, naar han om Aftenen kom ud i Dronningensgade, saa at maatte betjene de usoignerede Kunder, der mødte op i Høkerbutikken. Han gjorde imidlertid sin Pligt, og havde Sörensens sat ham til at trække en Ko gennem Byen til Trommesalen, havde han uvægerligt gjort det. Han vidste, at han havde endog meget at sige Tak for her. Hvad der væsentlig gjorde Udslaget med Hensyn til Sammenflytningens Fuldbyrdelse, var da maaske ogsaa, at Sörensens paa denne Tid selv havde Flyttetanker. Høker Hans Sörensen forandrede Bestilling; han vilde være Vognmand og vilde i den Anledning flytte til en Lejlighed paa Rolighedsvej, hvor der vanskeligt blev Plads til Plejesönnen.

Schröder og Hans Christian holdt da deres Indtog i et stort Kvistværelse paa Amagertorv. Men her bleve de ikke længe. Prokuristen Julius Spliid, der var en gift Mand, havde lejet første Sal i Stedet Nybrogade Nr. 22, til hvilken der hørte to Kvistværelser; dem tilbød han de to Kontubernaler; de modtog Tilbudet, og med Prokuristen flyttede de til Nybrogade. Fra Kvistvinduerne dér var der Udsigt til Thorvaldsens Museum, Kristiansborgs Ridehus og den stadig kjørende Sporvogn, der navnlig om Söndagen befordrede mange glade Mennesker, men just om Söndagen kunde Hans Christian tidt sidde ved Vinduet og se ud med tungt Sind; trykket af sin Fattigdom holdt han sig hele Dagen hjemme. Af hans Lön paa 120 Kr. gik 8 Kr. maanedligt til Husleje, saa var der kun 24 Kr. tilbage til Klæder, Kost paa Aarets Sön- og Helligdage samt alle andre Fornødenheder. Men det hjalp, da Lön-

nen just paa denne Tid blev sat op til 240 Kr., saa fik han 144 Kr. tilovers til de nævnte Poster, og hvad kunde en til det Yderste gennemført Økonomi ikke udrette. Han lod aldrig Modet falde; han følte en forunderlig Spændkraft i sig, der nok en Gang skulde bryde ud og skaffe ham frem.

UDSIGTEN FRA NYBROGADE 22

Schrøder og han saa nu og da ud til Vognmand Sörensens, hvor de altid vare velkomne, og Schrøder havde indført Hans Christian hos sine Bekjendte, navnlig da hos Familien Pfeil, der var knyttet til Familien Schrøder ved et gennem Tiderne nedarvet Venskabsforhold. Der var nu først Kontoristen Theodor Pfeil, som havde lært Handelen hos Sören Kierkegaards Fader og nu var paa Kontoret hos Svovlstikfabrikanterne Rohmell & Schuerer bag Hovedvagten, hvor han ogsaa

boede. Hos ham spillede Kontubernalerne mangan Aften Rambus i en begrænset Time sammen med en af Theodor Pfeils Brødre, nemlig Restavratøren Carl Pfeil, hos hvem Hans Christian ogsaa kom. Han var gift, og blandt hans opvoxende Börn var der to meget musikalske Døtre, den ene den senere Sangerinde Doris Pfeil, der i 1872 blev gift med Sangeren Erhard Hansen. Her hørte Hans Christian god klassisk Musik, hvad der var ham en stor Glæde, han var jo som tidligere nævnt interesseret for Musik. Han har bl. A. noteret, at han den 12. Februar 1862 overværede Operasanger J. L. Nyrops Debut som Masaniello i »Den Stumme«, at han den 26. Maj 1862 første Gang hørte »Don Juan«, ligesom den 12. Oktober 1862 de to smaa Violinistinder, Søstrene Delepierre. Endelig skal det endnu nævnes, at Hans Christian ogsaa blev bekjendt med Schrøders egen Familie, og om den skulle vi her høre lidt nærmere.

Den havde hjemme i Nykjøbing paa Falster. Dér var dens Chef Skipper Andreas Vilhelm Schrøder født (1791), dér var han opvoxet, og dér havde han 1828 taget Borgerskab, og en Skippers Virksomhed betød den Gang noget i den indenlandske Samfærdsel. I en Tid, der hverken kjendte Dampskibe eller Jernbaner, vare de smaa Skipperjagter et almindelig brugt Befordringsmiddel, og saaledes var det da ogsaa Tilfældet med Skipper Schrøders Jagt »Marie Lucie«. Han havde forøvrigt en kort Tid haft Bopæl i Aabenraa, nemlig efter at han i 1824 havde ægtet Elisabeth Semler, der i 1805 var født i denne By, men Ægteparret flyttede snart til Nykjøbing, og her fødtes da de fleste af dets ti Börn, af hvilke den ovenfor nævnte Carl Frederik Schrøder (f. 1834) var det femte i Rækken. Efter sin Konfirmation var han kommen

paa Byens Toldkontor (1849-51), derefter til Toldforvalteren i Nysted, saa paa Postkontoret i Nykjøbing, derpaa som Provianskriver med Fregatten »Tordenskjold« paa Togt til Madeira, Vestindien og New York, og saa fik han endelig i

UDSIGTEN FRA SKIPPER SCHRØDERS HUS I NYKJØBING F.

1854 Plads hos Chr. Steen & Sön, hvor han var, da Hans Christian i 1859 kom der som Lærling og snart efter blev kjendt i den Schrøderske Familie som »Carls unge Ven«.

Han var saaledes et Par Gange med Bogholderen i Korsør, hvor en Søster til denne, Elise, blev gift med en Fuldmægtig Fr. Bahnsen; den ene Gang traf han her de to Søkendes Moder, den anden Gang deres Søster Marie. Fra Korsør kom

man forøvrigt ogsaa til Kjøbenhavn, saaledes den 13. Juli 1862 Bahnsens og Jomfru Andrea Schrøder; Carl Schrøder og Hans Christian tilbragte Aftenen med dem i Tivoli. Det betød imidlertid nok saa meget, naar Skipper Schrøder kom til Kjøbenhavn med sin Jagt og ombord paa den havde nu et, nu et andet af Familiens Medlemmer, der altid boede hos Pfeils.

Venskabet med Carl Schrøder blev, som vi nedenfor skulle se, endog paa forskjellig Maade af den allerstørste Betydning for Hans Christian, men derfor maa det ikke lades uomtalt, at han ogsaa stod venskabeligt til Andre i den Steenske Boghandel og da særlig til den lidt ældre Lærling Thorvald Hall ligesom til den lidt yngre Lærling Alexander Lange. De tre holdt godt sammen, og efterhaanden som de ovenfor antydede mislige Forhold i Forretningen gav sig Udslag i Afskedigelser, øvede det Indflydelse paa disse Tres Arbejde og Stilling. Thorvald Hall blev saaledes ganske tidligt gjort til Forvalter, og da i 1862 en Rejsende fik Afsked, maatte han endda saa godt som uden Varsel overtage Stillingen som Forretningens Rejsende i Jylland og Hertugdømmerne, hvad igjen medførte, at Forvalterarbejdet blev henlagt til Hans Christian, hvis aarlige Løn fra 1. Januar 1863 blev sat op til 520 Kr. Han var endnu kun Lærling, men han udførte en Medhjælper's Arbejde og sled samvittighedsfuldt i det baade i Butiken og paa Lageret. Da der i 1862 oprettedes en Medhjælperforening, blev han da ogsaa strax Medlem af den, og der skal her efter hans Optegnelser gives et Par Oplysninger om denne Forenings Tilblivelse og Virksomhed, da det af »Boghandlermedhjælperen« for 1900 fremgaar, at der Intet kjendes til den udover det Faktum, at den har existeret. Forøvrigt var det ikke den eneste Forening, Hans Christian paa

denne Tid blev Medlem af. Han og Carl Schrøder meldte sig ind i saavel Arbejderforeningen som Industriforeningen, ikke for at deltage i Foreningslivet i dem, men for at høre de Foredrag, som de tilbød. Overfor Boghandler-Medhjælper-Foreningen var Forholdet et andet, saaledes som det vil fremgaa af de nu følgende Meddelelser.

Foreningen blev stiftet den 12. April 1862 ved et Møde hos Restavratør Hansen paa Hjørnet af Kjøbmagergade og Silkegade, og den 17. Maj samledes den i sit »Sommerlokale« paa Hjørnet af Værnedamsvejen; der blev spillet Whist, og Hans Christian tabte 4 Skilling. Den 20. Juli var der »Kjøreskovtur« fra Kl. 8 Morgen til Kl. 2 Nat; man besøgte Vedbæk, Søllerød, Sorgenfri og Klampenborg, hvor der sluttedes med et Sold. Den 21. Avgust dannede tolv af dens Medlemmer en Sangforening, der fik den senere Operasanger Hartmann til Leder; her var Hans Christian med, ligesom han den 11. September var tilstede i »Vinterlokalet« hos Jomfru Madsen paa Amagertorv, hvorder spistes Pandekager, blev drukket Toddy samt spillet Whist og L'hombre. Foreningen synes i det Hele at have været ganske levende. Medlemmerne skulde efter Tur bidrage med en Oplæsning, et Foredrag eller Lign., og Hans Christian indøvede i den Anledning Chr. Winthers Digt »Murad«, uden at han dog, da Dagen kom, »havde Mod eller Lyst til at foredrage det«. Størst Liv med Sange osv. var der ved Pøsegilderne, eller naar et Medlem forlod Byen. Saaledes vistes der en Aften den senere bekjendte Boghandler Magnus A. Schultz stor Ære, da han, der havde været Medhjælper hos C. H. Bielefeldt, skulde drage til sin Fødeby Aalborg for at etablere sig. Men Schultz var ogsaa et særlig afholdt Medlem; man jublede ham imøde, naar han indfandt sig: »Der

er Magnus Schultz«. Men selvfølgelig var her ogsaa Rivninger; Bestyrelser valgtes og Bestyrelser styrtedes uden nogen paa- viselig Grund. En Bestyrelse, som Hans Christian særlig huskede, bestod af Medhjælperne F. W. Thomsen, Vilh. Thaning og Carl Schrøder, den holdt nemlig nogle Møder paa Kvisten i Nybrogade Nr. 22, hvorfra han da maatte forsvinde.

Foreningen bød en fornøjelig Rekreation, men en saadan kunde Hans Christian ogsaa trænge til; ti han arbejdede strengt. Trods hans Ungdom blev der nemlig betroet ham meget. Prokuristen Julius Spliid viste ham en ikke ringe Tillid. Med den i 1844 for Firmaets Penge anlagte Papirfabrik Valde- marshaab ved Kjøge var det kun gaaet daarligt; Ejeren F. L. Culmsee havde i 1854 maattet opgive den, saaledes at den derefter helt faldt Steen & Søn til Last. Det gjaldt da bl. A. om stadig at skaffe faste Kunder til Papiret fra den, og Hans Christian blev ofte med Prøver under Armen sendt rundt for at skaffe Kjøbere, hvad det virkelig ikke saa sjældent lykkedes ham at faa. Men han anstrengte sig ogsaa, og han gjorde det om muligt i endnu højere Grad, naar det lagdes i hans Haand at skaffe Underskrift paa en Vexel til Dækning af et Krav, der rejstes fra en Side, som ikke kunde afvises. En Opfordring til ham om i saa Henseende at gjøre sit Bedste baade smigrede og hidsede ham; hans ivrige Natur vilde absolut naa Maalet og gjorde det da ogsaa som Regel. Han kom herved ind i Mangt og Meget, der udviklede ham, og saa fik han endelig endnu et stort Arbejde, der virkede paa samme Maade.

Der var tidligere nu og da blevet rekvireret og leveret Papirposer fra Forretningen. De vare her som andensteds blevne klistrede af Personalet. Ordrene paa denne Vare syntes imidlertid at ville voxte; der behøvedes derfor en rationel

Ordning, og Udarbejdelsen af en saadan blev lagt i hans Haand. Han kalkulerede, lavede Priskurant osv., men Resultatet blev ikke tilfredsstillende og kunde ikke blive det, da Forretningen søgte at affinde sig med de paagjældende Haandværkere ved at give dem Papir fra Valdemarshaab istedenfor den akkorderede rede Betaling.

Han arbejdede ivrigt, men var ikke altid tilfreds med de Resultater, hans Bestræbelser under de givne Forhold bragte; Carl Schrøder følte noget Lignende, og under den i økonomisk Henseende mindre heldige Udvikling, der synligt gik for sig i det Firma, de tjente, vare de endda ikke sikre paa, at det vedblivende vilde have Brug for dem. Saa kom det op i dem, om de ikke selv kunde etablere sig, de begyndte at tænke paa Muligheden af at kunne skaffe de fornødne Penge, Kavtationer osv. Tanken herom fængede og det paa en saadan Maade, at Etableringen mærkeligt nok kom i Stand, saaledes som vi skulle se det i næste Afsnit. Her skal endnu kun oplyses, hvad der lyder ganske ejendommeligt, at de to Venner, de to Kontubernaler, der bleve baade Kompagnoner og Svogre, desuagtet stadig vedblev at sige »De« til hinanden. Der var i hele deres Liv et gjensidigt Ærbødighedsforhold imellem dem. For den oprindelige Lærling var Carl Schrøder stadig den ældre Bogholder, der tog sig af ham, og paa sin Side saa Carl Schrøder med virkelig Beundring op til H. C. Engelsens stærke, retliniede Vilje.

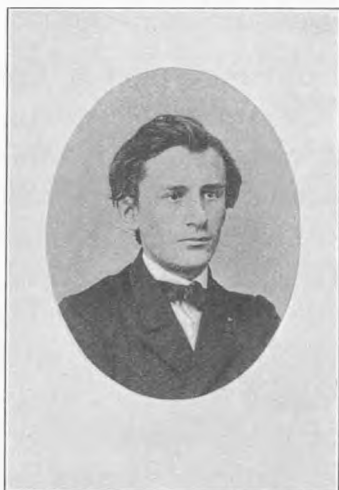
ETABLERING OG BRYLLUP

DET var en stor baade befriende og tyngende Beslutning, de to Venner tog. De vilde etablere dem. De følte Evnerne i sig til at kunne skabe og forestaa en egen Forretning, og denne Følelse var særlig levende hos Engelsen. Mærkelig iagttagende havde han i sine trange og trykkede Forhold samlet Erfaring af de Oplevelser, han havde mødt, og som væsentlig havde vist ham, hvorledes den ene og den anden Ting ikke skulde gjøres, samtidig med at der i hans ivrige, for ikke at sige heftige Sind voxede en mægtig Higen op efter at naa frem til en selvstændig og uafhængig Stilling. Maalet vinkede, men hvorledes skulde det naas? Af jordisk Gods ejede de to Venner Intet, absolut Intet, ikke en Gang helt de Klæder, de gik i; dem betalte de Skræderen af paa. Men desuagtet var baade Mod og Vilje levende hos dem.

Det naaede til dem, at der var en Bog- og Papirhandel i Holbæk, som kunde faas. De forhørte sig. Men Sagen strandede hurtigt. Der forlangtes en større Udbetaling, og hvorledes skulde de skaffe selv en mindre Udbetaling? Saa tog de igjen i deres Fritid fat paa at undersøge ledige Butiker i Kjøbenhavn, og mellem dem, de saa, var der een, der særlig stod dem an: Butiken i Frederiksberggade Nr. 15, paa Hjørnet af Kattesundet. Her var en Cigar- og Tobakshandler gaet fallit; her kunde et Butiksinventarium faas billigt. Det vanskelige Penge-

spørgsmaal dukkede imidlertid stadig op. Der fordredes bl. A. Kavtion for Huslejen, ligesom der jo skulde stilles Kavtion i Boghandlerforeningen, for at den nye Boghandel kunde blive rabatberettiget. De henvendte sig et Par Steder for mulig at opnaa nogen Støtte, men Resultatet var negativt. Saa maatte

H. C. ENGELSEN

der voves en Henvendelse til Puggaard, som Engelsen stadig havde været i Forbindelse med.

Den 3. September 1861 havde han saaledes med Clausens Skole været paa Skovgaard og lykønsket ham til Fødselsdagen, og lidt senere samme Aar havde Grosserereren efter hans Anmodning velvillig skrevet paa en Ansøgning om at faa Bedstemoder Olsen ind i Sygehjemmet, hvad dog ikke lykkedes; hun fik derimod Aaret efter Bolig i Vartov, hvor hendes Mand kort før var død. Da Puggaard

i Maj 1862 var kommen hjem fra en Rejse til Italien, sendte han gennem Steen en Hilsen til Hans Christian, der derpaa gik til ham i Store Kongensgade og blev bedt om at blive til Middag. Den 12. Juli s. A. var han efter særlig Indbydelse Gjæst paa Skovgaard, hvor han traf Puggaards Börnebörn, Orla Lehmanns Datter Margrethe og Rudolf Puggaards Sön Hans. Som naturligt er, forholdt han sig væsentlig tavs i dette Selskab, men Puggaard sagde ved denne Lejlighed til Sönnesönnen: »Her anbefaler jeg Hans Christian til Dig, husk paa det, om Du en Gang kan gjøre Noget for ham«, og den Anbefaling bar senere sin Frugt. Endelig skal her endnu næv-

nes Fødselsdagen den 3. September 1863, da Hans Christian saa baade Hall og Lehmann ligesom den svenske Gesandt Hamilton og den svenske Minister Manderström m. Fl. som Gjæster paa Skovgaard.

Det er herefter sikkert, at Puggaard havde Interesse for Hans Christian, men det er derfor dog kun naturligt, at det var med ikke ringe Beklemthed, at denne nu gik til ham i Store Kongensgade. I Porten talte han med den meget betroede Kusk Jörgen: Jo, Etatsraaden havde lige faaet Lampen og »Fædrelandet«, saa det var vist en god Tid at gaa til ham paa. Dören til Lejligheden blev aabnet for ham af Husmandssønnen Sören Sörensen, som Puggaards Legat betalte for i Borgerdydskolen, den senere Professor i indisk Filologi (†1902).

C. F. SCHRØDER

Det kunde betragtes som et godt Tegn, men Modet var alligevel ikke stort, da han stod foran Etatsraaden, der laa læsende paa en lav Divan. »Goddag, Hans Christian«, sagde han uden at slippe Avisen, »det gaar vel godt hos Steen; jo, det var godt, jeg skaffede Dig den Plads.« Men Scenen forandredes helt, da Svaret lød: »Jeg kommer for at meddele Etatsraaden, at jeg har sagt Pladsen op, fordi jeg vil etablere mig.« Saa slap Puggaard Bladet og vendte sig mod den unge Mand: »Etablere Dig! hvor og for hvad? Er Du bleven gal?« — »Det er for at anmode Etatsraaden om et Laan, at jeg er kommen. Jeg etablerer mig sammen med Bogholderen, der

er ti Aar ældre, og som jeg har boet sammen med.« — »Ikke paa nogen Maade«, lød Svaret. — »Tör jeg da ikke anmode Etatsraaden om at kavtionere for mig i Boghandlerforeningen?« — Men dette Spörgsmaal forbedrede ikke Situationen: »Du maa jo være gal! hvor gammel er Du? Nu befaler jeg Dig at gaa til Steen og bede ham lade Dig beholde Din Plads, og saa slaar Du disse Drengestreger af Hovedet.« Saa kom Avisen op igjen, og Hans Christian maatte gaa.

Næste Dag traadte Puggaard ind i Steens Butik og spurgte Hans Christian, om Steen var paa Kontoret. Jo, det var han. Saa gik Puggaard ind i Kontoret til en lang Samtale, og da han kom ud igjen i Butiken, sagde han med høj Stemme til den spændt ventende Hans Christian: »Nu har jeg talt med Steen, han har givet Dig Lov til at blive, og Du bliver her!« Men derpaa kom som Svar: »Det lader sig ikke gjøre, Hr. Etatsraad, jeg har givet mit Ord, og det gaar jeg ikke fra; vi etablere os til April.« Herover kom der imidlertid Vrede op i Puggaard: »Dit Ord! jeg siger Dig, at Du bliver. Dit Ord er ikke bindende, og Steen siger, at det er ikke en Person, Du skal sammen med!« Han slog endda haardt i Disken med sin Stok. Og rent galt blev det, da Hans Christian alligevel vovede at bede om, at hans Firma vilde kjøbe hos dem, naar de fik begyndt. »Hvor kan Du tro, at jeg paa nogen Maade vil støtte, hvad jeg betragter som absolut Galskab«, lød hans Svar, og dermed gik han hurtigt ud af Dören.

Saa kom Julius Spliid med gode Ord. Han spurgte, om det var større Gage, Hans Christian ønskede. Det kunde naas, og han mente i det Hele, at der kunde være en god Fremtid for ham i Firmaet; dér burde han blive og opgive den paatænkte Etablering, som han absolut var for ung til,

og som ikke vilde kunne gaa, navnlig nu, da Puggaard var imod det. Hans Christians Øre var imidlertid lukket for Forestillinger; han holdt fast paa Etableringen, da han refererede det Skete for Carl Schrøder, som strax derefter gik til Steen og krævede ham til Regnskab for, hvad han havde sagt om ham til Puggaard. Sagen bragte paa forskjellig Maade Bevægelse i Lejren. Steen gjorde Schrøder ansvarlig for Hans Christians Fremtid, for hans Ungdom. Schrøder spurgte da denne, om de ikke skulde opgive det Hele. Men da den Unge energisk holdt igjen, med ubøjelig Kraft holdt paa, at nu maatte den begyndte Kamp kæmpes til Ende, bleve de hurtigt enige igjen. Den tagne Beslutning skulde og maatte for enhver Pris føres igjennem, og det gik virkelig.

O. OLSEN

Carl Schrøders Fader, Skipperen i Nykjøbing, kavtionerede i Boghandlerforeningen, Vognmand Sørensen kavtionerede for Huslejen i Frederiksberggade, og Fuldmægtig O. Olsen, der var paa Byfogedkontoret i Korsør, tilsagde et Laan paa 2000 Kr., 400 Kr. strax og 1600 Kr. i April. Han havde i den Middagsbespisning, Fuldmægtig Bahnsens Hustru forestod i den nævnte By, set en Søster til hende, som havde gjort Indtryk paa ham, og som ogsaa senere blev hans Hustru. Velsitueret som han var, erklærede han sig villig til at hjælpe Marie Schrøders Broder med det nævnte Laan. Saaledes rustede mente de da at kunne bryde alle Broer af og med Fortrøstning kunne gaa Selvstændigheden imøde. Det vilde blive en Kamp, maaske endda en haard Kamp, men de vilde

som Vaaben foruden energisk Arbejde bruge absolut Ærlighed, den højeste Grad af Paalidelighed og Akkuratesse og saa en til det Yderste gennemført Sparsommelighed og Nøjsomhed. Firmaet »Engelsen & Schrøder« fik sit Skilt op, og saa aabnedes Butiken den 5. April 1864 Kl. 7¹/₄ Morgen.

Der var vel ordnede Udhængsskabe udenfor Dören og vel fyldte Reoler indenfor Dören, men det Sidste var dog kun

FREDERIKSBERGGADE 15

tilsyneladende. Mange af Hylderens etiketterede Pakker vare kun et Skin, de vare tomme. Vel havde de mod en tre Maaneders Vexel hos Steen & Sön faaet for 814 Kr. Papir, hvoraf en Del i Tide var sendt til Behandling hos Linierer og Bogbinder, men der var jo meget Andet, de skulde have, f. Ex. Blæk, Skrive- og Tegnerekvisiter,

Fotografirammer, Albums osv. osv. Og den i sidste Öjeblik nødvendige Driftskapital havde de skaffet sig hos Steens Kusk, der negotierede Pengelaan. De havde laant 160 Kr. paa en Maaned, saaledes at Renten, 40 Kr., strax var bleven fradragen. Saa kjøbte de lidt Kransekage, nogle Cigarer og en Flaske Portvin, den sidste hos den lige overfor boende Vinhandler Permin, der velvillig laante dem sex Glas, og saa vare de rede til at lukke op.

Den første Kunde var en lille Pige, der ønskede en Notebog til 4 Sk.; den fik hun endda med Tilgift, og Firskillingen blev gjort fast i Pengeskuffen. Saa kom lidt efter lidt Forskjellige, der gav »Handsel«, herimellem baade Restavratør Pfeil og Vognmand Sörensen.

Dagen endte med en god Kasse. Men endnu bedre var det, at da det første Aar sluttede, havde det kontante Salg udgjort 10,030 Kr., hvilket fordelt paa 300 Arbejdsdage, var lidt over 33 Kr. pr. Dag. Det viste sig, Gud ske Lov, at Trafiken i Frederiksberggade ikke kun bestod af Folk, der vilde til Tivoli, saaledes som en af Kjøbenhavns store Grosserere havde mistrøstet dem, da de för deres Etablering gik om og præsenterede sig. Men »de unge Mennesker«, som de halvt spottende kaldtes mange Steder, havde heller ikke sparet sig i Forretningen. Aaret maatte ikke bringe Underskud. Det gjaldt da først og fremmest om at samle Kunder. Spurgtes der i Butiken om Noget, den nye Forretning ikke endnu havde, men efter sin Natur burde have, og kunde det faas i Nærheden, svarede, at nu skulde der ses efter i Lageret, og afsted foer Engelsen ud af Bagdören med Syvmilestövler paa, vendte tilbage med det Ønskede og solgte det. Kjøbtes en Bog Oktavpost til 16 Sk., tilbødes Arkene gratis stemplede med Navn i Blindtryk. Det var et Arbejde, der undertiden kunde tage Timer, efter at Butiken om Aftenen var lukket, men det skaffede absolut Kunder, ligesom senere Postpapiret med Marmor kirken i Vignet, som Engelsen ihærdig gik til Tietgen om og fik hans Tilladelse för Firmaet til at føre.

Paa alle Maader søgte man at förøge Indtægterne, samtidig med at enhver unødig Udgift energisk blev undgaaet. Schröder havde et lille Kvistværelse i Huset, men Engelsen sov paa en Sofa i Kjøkkenet bag Forretningslokalet, der förøvrigt var betydelig mindre end nu, idet der den Gang i dettes nuværende anden Afdeling var Indgang fra Kattesundet til Ejendommens Trappegang. Alt var ganske sparsomt, saaledes ogsaa de unge Chefers Levemaade. Frokost

og Aften blev indtaget ved Pulten i Stuen bagved Butiken og bestod i et flækket Surbrød med Ost samt en af dem selv lavet Kop Te eller Kaffe; Middagen var en Ret, langt fra altid god Mad i Gardergaardens Bagstue paa Vestergade til 18 Sk. Men Aaret maatte jo, som sagt, ikke give Underskud, hvad ogsaa med Stolthed gennemførtes. Først et Stykke ind i 1865 tillod man sig en saadan Luxus som at købe 30 Spisebilletter hos Restavratør Pfeil for 16 Kr.!

I Forholdet til Puggaard vistes ogsaa stor Energi fra Engelsens Side. Omtrent en Uge før de lukkede op, søgte han ham. »Jeg kommer, Hr. Etatsraad, for at meddele«, sagde han, »at vi nu have faaet Forretningen i Stand og skulle begynde den 5. April, samt for at bede om Deres Støtte, om at Deres Firma maa købe hos os.« Spørgsmaalet blev fulgt af en pinlig Tavshed, Puggaard laa ubevægelig paa den lave Divan uden at sige et Ord, til han endelig spurgte: »Hvad er Firmaet, og hvor skal Du bo?« Da han havde faaet Svar herpaa, lød det videre: »Vil Du saa komme med et halvthundrede Adressekort, naar Du faar dem.« Dermed var Besøget forbi, og da Engelsen den 4. April leverede ham Adressekortene, lød de eneste Ord, han hørte fra Etatsraadens Mund: »Læg dem dér!« Sindet var imidlertid ikke saa barskt som Ordene. Muligvis har den unge Mands Energi vakt Minder hos ham fra hans egen Ungdom, og Faktum er, at han ganske kraftigt gjorde Sit til at støtte den begyndte selvstændige Virksomhed. Den 6. April indfandt han sig i Butiken i sin side, graa Dragt og med sin Knortekjæp i Haanden.

Efter at have set sig om sagde han til Hans Christian: »Vil Du give mig et Glas Vand.« Det drak han, og derpaa lød det: »Tag Din Hat og følg mig, saa skal jeg anbefale Dig til Suhr.«

5 Sept

Jeg gav i Dag Løst med Hestevand
 Tugt i Privatbanken, til hvem jeg
 gav anbefalt det femme. Jeg tillod
 at du kom til ham i Banken, for
 du tropper ham mellem kl. 1 og 2.
 Gaa nu derom og tak den gode Dag.

H. Puggaard.

H. C. Engelsen

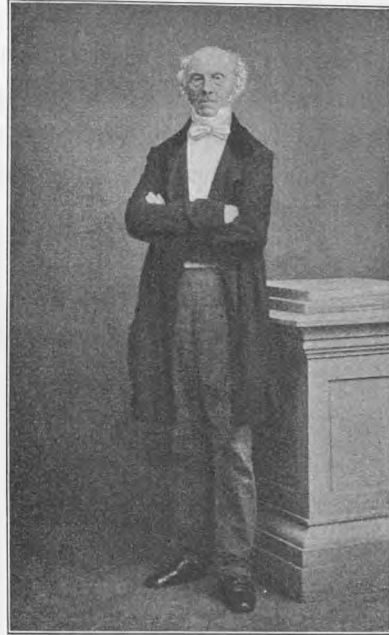
Saa gik Vejen til den bekjendte Suhr'ske Gaard paa Gammel Torv. Her hjalp Puggaards anbefaling dog ikke, Suhr forlod ikke de Forbindelser, han havde. Men Puggaard anbefalede det nye Firma mange andre Steder, saaledes til Jörgen Jensen og N. F. Høffding, til Laanebanken og Nationalbanken, til Stæger i Finanshovedkassen, til C. A. Reitzel o. Fl., ikke at tale om, at han ved Selskaber i sit Hjem lod Firmaets Adresse kort dele rundt ved Bordet, idet han fortalte om de Vanskeligheder, det havde at kæmpe med, og som ved Selskabets Hjælp kunde overvindes. Flere af disse anbefalinger bar endog stor Frugt, de bleve nemlig efterfulgte af et energisk Arbejde fra »de unge Menneskers« Side; og det kan saaledes nævnes, at Jörgen Jensens første Kvartalsregning var paa næsten 300 Kr. Blandt dem, Puggaard havde anbefalet Firmaet til, var der ogsaa Damer, og saaledes skete det, at bl. A. baade Gehejmeraadinde Hall og Skuespillerinden Fru Julie Sødring kom til det, og de viste begge den nye Forretning vedvarende og imødekommende Velvilje.

Puggaards Vrede var ganske svunden. Paa sin Fødselsdag den 3. September 1864 forærede han Engelsen sit Portræt, Litografiet, der er udført efter et Maleri af Marstrand, og som er gjengivet ovfr. S. 12. Han viste i det Hele det nye Firma al den beskyttende Hjælp, han kunde, hvad der maatte sættes saa megen større Pris paa, som han allerede den Gang var lidende af den Sygdom, der den 8. April 1866 lagde ham i Graven. Det var Kræft. »Hans Liv«, skriver hans Biograf Professor Lehmann, »begyndte i Fattigdom og Elendighed, og man kan næsten sige: det endte i Rigdom og Elendighed.« Han led meget, men vilde Intet høre derom og holdt sig oppe ved sin Viljestyrke. Sidste Gang, Engelsen saa ham, var fra

sin Butik. Han saa ham komme gaaende i Frederiksberggade med Hatten i den ene Haand og støttende sig til Stokken med den anden uden at se Nogen eller Noget. Engelsens ilede ned for muligen at følge ham, men da saa han Jörgen, den gamle Kusk, følge et Stykke efter. Der er Mange, der skyldte den gamle, sære Mand Tak, og mellem dem ikke mindst Firmaet Engelsen & Schrøder. Det var da ogsaa fuldstændigt i hans Aand, at »de unge Mennesker« arbejdede med et saa mærkelig højt Damptryk, som de gjorde, og

Lykken fulgte dem, som den havde fulgt ham. Da Regnskabet opgjordes for de tre første Aar, for 1864, 65 og 66, ejede Firmaet foruden Indbo og Inventar 5004 Kr., og al Gjæld var betalt.

Kompagnonerne vare glade herover, men gladest var sikkert Engelsen. Som ovenfor nævnt havde han den 13. Juli 1862 set Carl Schrøders Søster Andrea, og han saa hende igjen i August 1864, da hun kom til Kjøbenhavn for at tilbringe nogen Tid her, hun boede hos Pfeils. Det var Carl Schrøders kjæreste Søster, og Engelsen mærkede snart, at hun ogsaa blev ham særlig kjær. Da hun skulde rejse, bad han om Tilladelse til at maatte skrive til hende, og i Februar 1865 medførte Brevvexlingen en Forlovelse. I Pinsen derefter finde vi

H. PUGGAARD

da, hvor vanskeligt det end var at komme fra Forretningen, Engelsen for nogle Dage hos Svigerforældrene i Nykjøbing, og her havde han hyggelige Timer i den gamle Kahyt, der stod som Lysthus i Gaarden ved Skipper Schrøders Hus. Forlovede have selvfølgelig altid Tanken henvendt paa Bryllup, men for Engelsen var det klart, at der ikke kunde holdes Bryllup, för Forretningen tillod det, og derfor var det, at Opgjørelsen for dens første tre Aar i saa høj Grad glædede ham. At han var særlig ung, ved Forlovelsen det endda et virkelig tilstrækkeligt og sikkert Underhold til saavel ham som en ung, voxende Familie.

ANDREA SCHRØDER

kun lige fyldt 21 Aar, har hanganske sikkert ikke skjænket en Tanke. Hvad gjorde det ogsaa? Han stod med fuld Kraft i en Mands ivrige Kamp for Erhvervet med det bevidste Maal, at dets skulde kunne give Underhold, og

Da Engelsen blev forlovet, var Svigerfaderen, Skipper Schrøder, en Mand, der var tilaars, 73 Aar gammel, men han var desuagtet en kraftig og stærk Mand, og det for Danmark sørgelige Aar 1864 havde for ham været et særlig godt Aar. Hans Jagt »Marie Lucie« var bleven fragtet som Proviantskib, ja han var bleven engageret som Havnefoged i Assens med Overopsyn over den dér liggende Proviantflaade, og hans Virksomhed nævnes som fortjenstfuld. Det er sikkert den, der spiller en Rolle, da han i 1874, forøvrigt kort efter sit

Guldbryllup, fik Dannebrogskorset. Alligevel kom der Ønsker op hos ham om at kunne føre et roligere Liv end hidtil, og da Datteren Andrea i en næppe fjærn Fremtid som gift vilde komme til at bo i Kjøbenhavn, har dette nok medvirket til, at denne By blev udset til det fremtidige Opholdssted.

BROEN OVER STADSGRAVEN BAGVED TEGLGAARDSSTRÆDE

Ved Engelsens Hjælp blev Huset i Nykjøbing solgt meget fordelagtigt, og den 18. Oktober 1866 modtog den vordende Svigersön Familien, der kom med Dampskibet »Zampa«, og førte den ud paa Nørrebro, til Korsgade Nr. 29, første Sal, hvor der var lejet Lejlighed; der var Have bag Husets Gaard og aaben Mark foran det, den nuværende Husrække mellem Korsgade og Blaagaardsplads existerede ikke.

Nogle Kvistværelser i Huset hørte med til Lejligheden, og her fik Engelsen Bolig, medens Carl Schrøder blev paa

HALMTORVET MED FREDERIKSBERGGADE

Kvisten i Frederiksberggade, og saa nød de Forlovede den daglige Aften-Spadseretur, naar Andrea Schrøder mødte ved Lukketid i Butiken. Vejen gik gennem

Teglgaardsstrædet til den store Trappe ved Volden, op ad denne og ned til Stadsgraven paa den anden Side, over Broen her, gennem Ravelinen og saa langs Søerne til Korsgade. Det var gode Ture, paa hvilke Mangt og Meget blev drøftet, Bryllupet nærmede sig jo, og der var mange Planer oppe.

Engelsen, der ved Etableringen i 1864 kun var noget over 20 Aar, søgte og fik Myndighedsbevilling i Marts 1867 og tog derefter Borgerskab den 4. April. Det gjaldt om at drive en Filialforretning, til hvilken der lejedes Lokale paa Vesterbrogade Nr. 44, dér, hvor nu Nedgangen er til Det nye Teater; Filialen aabnedes den 7. Maj. Skipper Schrøders gamle Jagt »Marie Lucie«, som det ikke længere kunde betale sig at fare med, var bleven solgt, og da der nu med Bryllupet for Öje skulde lejes ny Lejlighed til de gamle Schrøders, blev der fundet en anden Sal i Stedet paa Hjørnet af Frederiksberggade og det daværende Halmtorv (nu Raadhuspladsen), der jo ikke var langt fra Langebro, hvor den gamle Schrøder holdt af at færdes. I September blev der saa lyst for det unge Par i

Johanneskirken, og den 23. Oktober fandt Vielsen Sted i Garnisonskirken; Engelsens Præst fra Konfirmationen, Pastor Blædel, viede dem.

Engelsen havde bestilt Lys, Sang og Orgelspil, men til Klokkerens Forundring kom der ingen Andre end Brud og Brudgom, endda i den samme Vogn. Det var et absolut stille Bryllup. Fra Kirken kørte Brudeparret til de gamle Schrøders paa Halmtorvet, hvor Bryllupsgildet stod, og hvor Gjæsterne vare Vognmand Sørensens, Bedstemoder Olsen, to gamle Frøkener Jentsch og saa Carl Schrøder, der blev sat istand til at være tilstede, derved at Vennen fra Steens Boghandel, Alexander Lange, havde overtaget at passe Butiken i Frederiksberggade.

Brudeparrets Bolig var i Viktoriagade Nr. 4, og her begyndte nu et inderligt og lykkeligt Samliv, der, som vi nedenfor skulle se, fik en stor Fremtid. Det begyndte i al Beskedenhed. Der var intet Overflødig i det nye Hjem, men dog Tæppe paa Gulvet og grønne Damaskes Gardiner, ikke at tale om en Sovesofa i Spisestuen; om dens Bestemmelse skulle vi høre nedenfor. Af Linned og Dækketøj havde det unge Par kun det Nødvendigste, delod d'Hr. Handlende beholde Resten paa Lager, saaledes at de derfra kunde

DE NYGIFTE

forsyne sig, efterhaanden som de behøvede, og det stod de sig udmærket ved; der var da bestandig Noget at stræbe frem efter.

Fjorten Dage efter Brylluppet blev Sovesofaen i Spise-
stuen tagen i Brug, saa flyttede Carl Schrøder til sin Søster og
Svoger, og fra nu af til hans Død var deres Hjem ogsaa hans.
De Tre holdt trofast sammen.

FORRETNING

DA Engelsen i Oktober 1867 holdt Bryllup, var han ikke 24 Aar, og paa den Tid havde han allerede været etableret i en rum Tid, i lidt over halvtredje Aar, og det med et saa godt Resultat, at Bryllupet blev besluttet med fuld Fortrøstning til, at den paa bar Bund rejste Forretning kunde give Brødet til dens Indehavere endda med Familie. Status var grundig undersøgt og drøftet forinden. Engelsen var ung, endog meget ung, men langtfra nogen almindelig ung Mand. Hans Opvæxt i mørke og helt uregelmæssige Forhold havde lært ham at holde igjen paa det heftige, for ikke at sige voldsomme Sind, der boede i ham, Alt under nøje Iagttagelse af sine Omgivelser, hvad der førte til, at alle hans Evner i melankolske Tanker ligesom fortættes i en voxende Vilje, der higede efter klare og kjærlige Forhold. Han drog paa en ejendommelig Maade sund Næring af alt det Stygge og Usunde, Forholdene havde bragt ham i en saa afskrækkende Nærhed af. Han vilde i absolut Ærlighed frem til Formue og i absolut Hæderlighed frem til et godt Familieliv. For de to Ting vilde han kæmpe selv en haard Kamp i flittigt Arbejde, Nöjsomhed og Sparsommelighed.

Derpaa grublede han, da han sad ene paa Kvisten i Nybrogade, trykket af sin Fattigdom. Og det har sin Interesse at se, at da Ibsens Skrifter med deres stærke, stejle Selvstæn-

dighedsfølelse begyndte at udkomme, sluttede han sig ivrigt til dem. »Altid var Ibsen med sin tunge Maade at tage Livet paa min Mand« skriver han senere en Gang. Brand's Ord: »Det, som Du er, vær fuldt og helt og ikke stykkevis og delt« (1866), blev som en Fane for ham, og da »John Gabriel

C. F. SCHRØDER

Borkmann« en Menneskealder efter udkom, følte han, at han havde haft lignende Tanker som Borkmann, naar denne siger: »De bundne Millioner laa der udover Landet, dybt i Fjeldene, og raabte paa mig, skreg til mig om Befrielse«.

Og dog er her, selvfølgelig, ikke Tale om nogen gennemført Lighed. Borkmann lod sig henrive til at lægge Haand paa Andres Ejendom; Engelsen havde et levende Indtryk af, at det kun var ærlig Flid og nøjeseende Paapassenhed, der bar frem. Borkmann saa ud over Byen og Landet, det var for Samfundet, han vilde arbejde, det var Samfundet, der skulde trygle ham om at tage fat igjen; Engelsen svøbte sin egen Forretnings Flig om sig og saa udelukkende Maalet indenfor den. Han førte sin Forretnings, sit Firmas Fane, og med dette for Öje er det ganske ejendommeligt at blive opmærksom paa, at han, der var Viljen her, i lange Tider ikke staa som Medindehaver af Firmaet. Han bliver det først i 1890, altsaa efter 25 Aars Forløb, kort før Carl Schrøders Død. Da Firmaet stiftedes, var den unge Engelsen saa ung, at han ikke kunde komme med. Kun

Schrøder indførtes i Firmaregistret som Indehaver, og saaledes vedblev det at staa. Schrøder var jo den forholdsvis langt ældre, hvem den Yngre saa op til med Taknemlighed og, som vi have hørt, hele Livet igjennem sagde »De« til. Da Engelsen i 1866 søgte og fik Myndighedsbevilling, var det kun med Oprettelsen af Filialen paa Vesterbro, H. C. Engelsen

& Co., for Öje, men som vi have set, forsvandt den efter kort Tids Forløb; den, der kom til at forestaa den, slog ikke til. Nej, hvad det ene kom an paa, var Forretningen i Frederiksberggade, og den voxede forunderligt, Dag for Dag, ja næsten Time for Time. Der arbejdedes med Opbydelse af to Menneskers hele Energi, for hvilken Intet var for smaat. Allerede paa Aabningsdagen var der kjønne Udhængsskabe udenfor Butiken, og man vedblev stadig ad denne Vej at søge Publikums Opmærksomhed; det var Schrøder, der ordnede dem. Da de en Tid vare gjort tiltrækkende ved en Del i dem udstillede Haandtegninger og Kobberstik, som Engelsen med

god Forstaaelse havde samlet i sine Steenske Aar, fandt baade Journalist Edgar Collin, Samleren Major Agerholm, Musikus Rasmussen og selveste Boghandler H. H. J. Lynge Vej til Butiken, hvad der muligvis giver Nöglen til, at den tyske Professor Otto Jahn († 1869) en Dag traadte ind i den og forhørte sig om et Portræt af Komponisten Carl Maria von Weber, d. v. s. om en Tegning af ham, som Chr. Hornemann skulde have udført, da Weber i 1820 gjæstede Kjøbenhavn. Og nu indtraf det mærkelige, at den, der ejede denne Tegning, Kancellisekretær fhv. Boghandler Carl Klein just samtidig var tilstede i Butiken, saaledes at den tyske Professor kunde faa al den Oplysning, som mulig var. Nu findes Billedet i alle Musikhistorier, ogsaa i Panum og Behrend's »Illustrerede Musikhistorie« (II, 1905, S. 455).

Jo Udhængsskabene kunde gjøre Nytte og selvfølgelig ogsaa Vinduesopstillinger. Her skal det i saa Henseende særlig nævnes, at Forretningen har arbejdet med store Gjengivelser af et eller flere Billeder i »Blæksprutten«, siden denne søgte Aarsrevu begyndte at udkomme (1888). Gjengivelserne, der udstilledes i Vinduerne mod Kattesundet, samlede mange Tilskuere og fremmede i høj Grad Salget af det vittige Skrift fra Forretningens Disk. Firmaet har fra første Færd haft et skarpt Öje for, hvad det kunde sælge, Noget, det f. Ex. viste, ved de Prisnedsættelser, der etableredes af forskjellige Forlag, saaledes af F. H. Eibe i 1872, Steen & Sön i 1875 osv. Store Kjøbere fik ved dem særlig Rabat. Engelsen & Schröder meldte sig strax som Storkjøber, endog i saa stor Stil, at det blev Gjenstand for Omtale i Boghandlerkredse, og Firmaet vidste at gjøre et saadant Udvalg mellem de paagældende Bøger, at Forhandlingen af dem blev en Forretning.

Hvad der her var af Betydning, var de mange og meget forskellige Kunder, der søgte Butiken. Der er ovenfor nævnt flere, fra Gehejmeraadinde Hall til Musikus Rasmussen, og her kan endnu — for Kuriositetens Skyld — nævnes en saa ejendommelig Skikkelse som Slesvigeren Harro Harring, den bekjendte Europa=Revolutionære, Mazzinis og Garibaldis Ven, der fortalte om sine Fængselsophold, samtidig med at han saa sig ængstelig spejdende om, som om han ogsaa her frygtede for at blive forfulgt.

Butiken lagde an paa hurtig og paalidelig Betjening og paa at sælge kun gode Varer, hvad enten de erhvervedes færdige fra Leverandøren, eller Forretningen selv lod dem fremstille. I sidste Henseende lagde den Vægt paa at staa i Forbindelse med flinke Haandværkere. Den var en ivrig og streng Herre med Hensyn til at faa godt og hurtigt Arbejde til de efter en nøjagtig Udregning billigst mulige Priser, men saa ydede den ogsaa præcis og kontant Betaling, hvorved der skabtes trygge Forhold. Da Bogbinder Emanuel Sørensen i Marts 1908 havde 40=Aars Jubilæum, havde han det ogsaa overfor Firmaet, som han rettede en Tak til for dets betydelige Andel i hans Fremgang.

Hvad Bogtrykfaget angaar, skal nævnes, at Firmaet særlig i Begyndelsen væsentlig støttede sig til I. Cohens Bogtrykkeri, i hvilket Alexander Lange († 1910) ved Firmaets Medvirksomhed i 1874 blev Kompagnon, og som af ham efter Cohens Død (1894) blev omdannet til et Aktieselskab. Under 19. November 1878 tog forøvrigt Carl Schrøder Borgerskab som Bogtrykker, men det var ikke, fordi Firmaet selv vilde anlægge et Bogtrykkeri, men for at det kunde have uomtvistelig Ret til at sætte sit Firmanavn paa bl. A. den

Række af meget forskelligartede Blanketter, det var kommet ind paa at levere til en hel Del Avtoriteter f. Ex. til Kjøbenhavns Politi. Da Engelsen for at opnaa Leverancen til denne Institution var hos Politidirektør Crone, var det næsten, som om deres gjensidige Bekjendtskab fra Steens Boghandel spillede en Rolle — eller var det mon den Omstændighed, at Engelsens Fader stammede fra Helsingør, hvor Crone havde været Politimester, før han kom til Kjøbenhavn? Her skal endnu oplyses, at Firmaet i Oktober 1872 erhvervede Patent paa en Indbinding af Protokoller med Hjørner og Ryg af Pergament istedenfor Metal. Firmaet gjorde Alt for at frem-skaffe de Varer, dets Kunder ønskede, i den bedste Stand.

Som nævnt havde Firmaet opnaaet Leverancen af de Blanketter, som Politiet brugte, og det fik lignende Leverancer til andre Myndigheder og Institutioner ligesom i det Hele Leverancer af Papir. Engelsen fortsatte med, hvad han havde begyndt paa hos Steen, ihærdigt og udholdende at give Møde i Kontor efter Kontor, forevise Prøver og opgive Priser, og Bestillingerne, der opnaaedes, bleve efterhaanden mange og store. Her et Exempel. Ud fra H. Puggaard & Kp. startedes i 1865 »Det kjøbenhavnske Skibsrederi«, under hvilket saavel Sukkerraffinaderiet Phønix som Helsingørgades Sukkerraffinaderi kom til at staa, og i 1868 blev Hans Puggaard jun., til hvem den gamle Etatsraad, som ovenfor meddelt, havde anbefalet Hans Christian, Kompagnon i Firmaet. Her var Tilknytningspunkter, som klogt og energisk benyttede førte til Sejr. Engelsen & Schrøder fik den store Leverance af Sukker-Kardus, som her behøvedes. Firmaets Papirhandel blev en en gros Forretning, men Tiden var ogsaa gunstig for en klog og dygtig Kjøbmand paa dette Omraade.

FORRETNING

FREDERIKSBERGGADE 22 (1890)

Da Drewsen & Sønner 1844 anlagde en ny Fabrik i Silkeborg, oprettedes, som vi have hørt, ved Steens Hjælp ogsaa Fabriken Valdemarshaab ved Kjøge. Men ti Aar efter maatte Steen & Søn direkte overtage den, hvad der førte til, at Engelsen i denne Forretnings Tjeneste kunde skaffe sig Forstand paa Papir. Det er derfor naturligt, at Firmaet Engelsen & Schrøder nok til at begynde med tog Papir hos Steen & Søn, men ikke blev staaende herved. Det henvendte sig ogsaa

saa til Drewsen & Sønners Udsalg og for udenlandsk Papirs Vedkommende endnu til Firmaerne Barth & Jensen samt J. H. Bing & Søn, idet det dog gjorde en Undtagelse med Protokolpapir, som det gik direkte til Udlandet om, nemlig til F. W. Ebbinghaus i Letmathe. Og efterhaanden fik det flere direkte Forbindelser, saaledes med Papirfabriker i baade Uddevalla, Gøteborg og Flensborg, ikke at tale om at Forholdene her i Landet bleve af den største Interesse for Firmaets Papirhandel.

»Drewsen & Sønner« spaltedes 1864 i to selvstændige Virksomheder, Strandmøllen kom til at arbejde for sig under Chr. Drewsen, Silkeborg under Michael Drewsen, og Fabrikken i Silkeborg gik i 1870 over til Cand. pharm. N. K. Ströyberg og Papirhandler Jul. Hoffenberg, af hvilke den Første strax efter blev Eneejer. Tidens store industrielle Bevægelse her i Landet kastede en stærk Bølge ind over vor Papirindustri. 1872 indbødes til Aktietegning i Maglemølle Papirfabrik, som kom i Gang i 1875, men allerede i 1874 begyndte to nye Fabriker, Nørrebros Papirfabrik, der anlagdes af F. Culmsee & Søn, og Dalum Papirfabrik, der startedes af et Aktieselskab. Ikke at tale om, at Valdemarshaab, der i 1865 var gaaet over fra Steen & Søn til Julius Spliid, efter dennes Død i 1872 kjøbtes af Grosserer Jacob Melchior, der ombyggede og udvidede Fabrikken, at der kom en Papirfabrik i Gang paa Haraldskjær ved Vejle, at der oprettedes Træsliberier paa baade Bredvad Mølle og Klostermølle ved Gudenaen samt anlagdes en Træcellulosefabrik i Hinnerup.

Tidens Forbrug af Papir var stærkt stigende. Der trængtes til nye Stoffe at lave det af og til nye Fabriker at lave det paa. Begge Dele kom vi med i, men saa kom som natur

lig Følge heraf ogsaa en stærk Konkurrence mellem de efter vore Forhold mange Fabriker, vi nu havde. Det gjaldt om at sikre sig Kunder, og med den skarpe Kjøbmandsaand, der raadede i Firmaet Engelsen & Schrøder, saa det hurtigt Situationen. Indehavernes gamle Kjending fra Steen & Søn Thorvald Hall stod som Rejsende i Papirfaget ledig efter Julius Spliids Død. Saa godt som uden Varsel var han, som vi tidligere have set, af Steen & Søn gjort til en af Forretningens Rejsende, og da han herved pludselig — det var i Sønderborg og Flensborg — kom til at staa Ansigt til Ansigt med det ham hidtil ukjendte praktiske Handelsliv, havde han en Stund, ganske naturligt, hverken vidst ud eller ind. Men efter at de første Vanskeligheder vare overstaaede, havde han hurtigt udviklet sig til en Rejsende af Rang med det bedste Ry til alle Sider og med en stor Kundekreds. Under 28. November 1873 sluttede Firmaet Kontrakt med ham om Oprettelsen af en udenbys Papirhandel, og i Følge heraf lejede det et rummeligt Lagerlokale i Industribygningen, der nu stod ledig efter den nordiske Udstilling i 1872, ansatte Exam. juris Vilhelm Sidenius, der kort efter blev Firmaets Svoger ved at ægte Hansine Schrøder, som Lagerforvalter og gjorde den i saa mange følgende Aar trofaste Christian Hansen til Formand paa Lageret.

Nu stod man rustet, nu blev der givet store Ordre; og det for forholdsvis billige Priser erhvervede Papir blev lagret.

THORVALD HALL

Alle vare tilfredse, skjönt f. Ex. Formanden i Maglemølles Bestyrelse, Professor S. H. Bagge, en Gang skal have sagt, at Engelsen & Schrøder's store Bestillinger maatte ødelægge Fabriken. Det var Papir, Firmaet bestilte, men ogsaa f. Ex.

INDUSTRIBYGNINGEN 1872

Papirposer, og disse særlig paa Nørrebros Papirfabrik. Det blev til betydelige Forretninger, og at disse gav Udbytte, kunde kontrolleres gennem den den Gang særligt udkomende, meget læste Bog »Fortegnelse over den Kjøbenhavns Indvaanere paalignede Indkomstskat«. Den viser, at medens de to Kompagnoner Dhrr. Engelsen og Schrøder i Aaret 1870-71 hver kun stod opført med en beskeden Indtægt paa 800 Rd. (1600 Kr.), steg den herefter hurtigt Aar for Aar, saaledes at den f. Ex. 1880-81 naaede 10,000 Kr. for hver

af Indehaverne. I 1879 bestiltes hos Maglemølle for 40,000 Kr. og hos Dalum for 30,000 Kr.

Firmaet stod imidlertid, som ovenfor nævnt, ogsaa i Forbindelse med udenlandske Fabriker. Det havde derfor ikke ringe Interesse i Toldforholdene. Nu var det jo nok saaledes, at den i 1863 givne Toldlov stod ved Magt i over 45 Aar, først under 5. Maj 1908 udkom der en ny Toldlov, som traadte i Kraft den 1. Januar 1909. Men desuagtet udfegtedes der i disse mange Aar forskjellige Toldkampe. Der var Tale om Fortolkning af de gjældende Bestemmelser, og der blev flere Gange forelagt Rigsdagen Toldlovsforslag, baade af Regeringen og fra privat Side. De i Folketinget nedsatte Toldudvalg foretog ikke sjældent Undersøgelser og krævede ofte Oplysninger. Her skal nævnes et Par herhen hørende Episoder.

Efter Loven af 1863 gik det groveste Papir »navnlig til Skrivning, Tegning eller Trykning ubrugelige Makulatur, Pak- og Pappapir« (Position 190) ind for en halv Skilling pr. Pund, medens Tolden for alt andet Papir var 2 1/2 Sk. (Pos. 191). Det betød altsaa noget, naar et Papir flyttedes fra den ene Position til den anden, og en saadan Flytning skete i 1878 med et Karduspapir, som Engelsen & Schrøder brugte meget af. Da Haraldskjær Fabrik, der var anlagt af Brødrene Rentzmann i Forening med A. N. Hansen & Kp., sendte sin Overproduktion i Træmasse-Kardus sydpaa over Grænsen og herved kom til at konkurrere med Fabriker, som Bismark stod i Forbindelse med, førte dette til, at de tyske Toldbestemmelser, der paa dette Omraade synes ganske at have været som de danske, bleve fortolkede saaledes, at det paagjældende Papir, blot der kunde trykkes et Pose-

stempel paa det, blev sat udenfor og over det »til Trykning uanvendelige« Papir, hvorved det i Told gik op fra 2 Pf. til 10 Pf. pr. Kilo. Og ikke saa snart blev dette bekjendt herhjemme, før vore Bestemmelser bleve fortolkede paa samme Maade, Estrup var som Finansminister den Gang Toldvæsenets øverste Chef.

I den Anledning sendte Engelsen & Schrøder Generaltolddirektoratet flere Skrivelser, der imidlertid alle forblev uden Virkning. Saa søgte Engelsen Generaldirektør C. V. Lange personlig, men denne negtede at modtage ham, og i rasende Vrede herover gik han strax og direkte til Estrup. Denne hørte venlig paa Alt, hvad han havde at klage over, men — derfor opgav han ikke sit Standpunkt. Fortolkningen blev ikke forandret, men Firmaet stod stadig en garde paa dette Punkt, saaledes som det viste sig atten Aar efter.

I April 1895 blev der som et Forsøg paa dog en Gang om muligt at faa en ny Toldlov i Stand nedsat en stor Toldkommission, der i December 1896 afgav en omfattende Betænkning, som hurtigt blev Gjenstand for ivrig Drøftelse. Men inden vi komme ind paa dens Forslag for Papirets Vedkommende, skal det nævnes, at det ikke var gaaet de mange danske Fabriker videre godt; de kunde ikke naa til at give Udbytte. Tanken om at samle dem i een stor Virksomhed kom derfor naturligt op, og i Bevægelsen herfor blev Fabriken Dalum førende; den raadede nemlig over to saadanne Dygtigheder som C. M. Kjeldsen og H. G. Trolle. Særlig hvad den Sidstnævnte angaar, skal det nævnes, at han efter at have faaet sin Uddannelse hos Sthyr & Kjær, kom til Havreholm og derfra, i 1874, til Dalum, hvor han var Forretningsfører i tre Aar og derefter flyttedes til Kjøbenhavn som Hovedfor-

H. C. ENGELSEN I SIT KONTOR, FREDERIKSBERGGADE 15 (1903)

handler af Fabrikens Papirer. Da »De forenede Papirfabriker« skabtes i 1889, blev han strax deres Salgsdirektør og Aaret derpaa, efter Kjeldsens Død (1890) administrerende Direktør ved dem. Det er herefter naturligt, at han var en af dem, Toldkommissionen hørte, og det er lige saa naturligt, at han fik væsentlig Indflydelse paa de Forslag, Kommissionens Flertal fremkom med paa det her omhandlede Omraade.

Med disse Forslag var Engelsen imidlertid slet ikke tilfreds. I Februar 1897 stillede han sig derfor i Spidsen for en Henvendelse til Folketingets da nedsatte Toldudvalg, og heri kæmpede han paany for, at Karduspapiret skulde kunne ind-

føres for den för 1878 gjældende lave Told. Efter de nu foreliggende Forslag skulde der for alt Papir, Karduspapiret medindbefattet, betales 4 Øre pr. Pund, men siger han: »En Nedsættelse af Tolden fra $2\frac{1}{2}$ Sk. til 4 Øre pr. Pund med en samtidig Forhøjelse fra $\frac{1}{2}$ Sk. til 4 Øre af det Kvantum Papir, der efter Lovens Aand og tidligere Fortolkning burde fortoldes til $\frac{1}{2}$ Sk., giver en Beskyttelse større end nogensinde. For disse omstridte Sorters Vedkommende fra 50 til 60 % af Værdien.«

Engelsen holdt urokkelig fast ved sin Opfattelse af Forholdene. Den var for ham absolut den rigtige, og de Besøg, han aflagde hos Toldudvalgets Medlemmer, bleve ikke uden Virkning. Aaret efter, d. e. i November 1898, er han paany i Bevægelse, men noget Resultat naaedes dog ikke. Forsøget paa at gennemføre en ny Toldlov strandede som saa mange Gange för. En saadan Lov kom, som nævnt, først i 1908, men ser man efter, hvorledes den stiller sig til det her omhandlede Papir, da kan i alt Fald en Del Karduspapir nu indføres for 2 Øre pr. Kilo, der just er $\frac{1}{2}$ Sk. pr. Pd. Forsaavidt synes altsaa Engelsens Kamp at have baaret Frugt. Men herved maa dog erindres, at Papirtolden efter denne Lov i det Hele blev væsentlig nedsat — ikke til Glæde for de forenede Fabriker, med hvis Direktør Engelsen i 1897 törnede sammen, hvad han forøvrigt havde gjort för og det endda ganske eftertrykkeligt.

Papiret var Verden over gaaet ned i Kvalitet, efter at det gamle Kludestof, som ikke længere slog til overfor den voxende Mængde Papir, der skulde fremstilles, havde faaet Efterfølgere i Træ og Græs. Staten blev opmærksom paa dette Forhold for de officielle Dokumenters og Protokollers Vedkommende, og saa nedsatte den i 1886 en Kommission, der skulde

FORRETNING

gjøre fornødne Forslag, og efter hvis i December 1887 afgivne Betænkning det blev besluttet, at der skulde fabrikeres visse Sorter Statspapir (Normalpapir), der skulde forhandles efter visse bestemte Regler. Med disse Regler vare Papirhandlerne

BUTIKEN FREDERIKSBERGGADE 15 (1914)

meget utilfredse, og da hertil endnu kom en igjennem flere Aar stærkt voxende Utilfredshed med den aldeles regelløse Maade, paa hvilken Fabrikerne solgte deres Papir, endda til hvemsomhelst og Papiret solgtes videre langt fra udelukkende gjennem Papirhandelen, førte dette til, at nogle Papirhandlere sluttede sig sammen og den 14. Juni 1888 stiftede »Dansk Papirhandlerforening«. — Mellem disse Papirhandlere var Engelsen ikke. Han var selvfølgelig utilfreds med Statsregz

lerne, der efter hans Mening nedsatte Papirhandlerne til Bybude, der bragte Pakker om uden Kjendskab til deres Indhold, men ellers følte han sig ikke trykket af Situationen. Han mente at kunne komme over Vanskelighederne ved egen Hjælp. Hans stærke Energi behøvede ikke Foreningen; han kunde undvære dens Regler, som endda kunde stanse ham, hvor han just mente at skulle gaa frem. Trods Opfordringer meldte han sig ikke ind i den. Han blev først Medlem, efterat Omstændighederne havde medført, at han personlig fik Indflydelse paa Ordningen af Forholdet mellem Fabrikerne og Papirhandlerne.

I den første Tid havde Foreningen ikke stor Betydning. Dens væsentligste Bedrift var Indledningen af en Forhandling med Kirke- og Undervisningsministeriet angaaende Reglerne for Indkjøb og Salg af Statens Normalpapir. Først da P. Björnbak i 1890 efter Axel E. Aamodts Død var bleven Formand og havde indført selskabelige Sammenkomster, fik den et voxende Medlemsantal og dermed en voxende Trang til at faa en Papirordning. Som et Udvalg ved Siden af den var der opstaaet en saakaldet »Papir-Grossist-Sammenslutning«, og i den træffe vi Engelsen. Han opgav imidlertid ikke derfor nogen af sine Meninger, og da der en Gang vedtoges en Prisliste paa forskjellige Kardussorter, med hvilken man vilde gaa udenom hans Firma, som ikke en Gang fik Underretning om den, meldte han sig den 9. Marts 1893 harmfuld ud. Han fik imidlertid ikke Lov til at staa udenfor. De Ledende gjorde Undskyldning og erkjendte, at deres Optræden havde været »baade ubeføjet og uberettiget«. Men hvad hjalp det. »Sammenslutningen« kunde af andre Grunde ikke holde, og saa henvendte i November s. A. 21 Firmaer sig med en Skri-

velse til Direktør Trolle ved »De forenede Papirfabriker«, hvori de anmodede om hans Bistand til at faa tilvejebragt, hvad de kaldte ordnede Forhold. Trolle gik gjerne ind herpaa, og endnu i 1893 udsendte han herom et Cirkulære, der da ogsaa kom til Engelsen. Men denne, der allerede forinden var ugunstig stemt mod Fabrikerne — de havde efter hans Mening givet ham mindre gode Betingelser end andre Kunder — rejste nu bestemt Modstand mod Cirkulærets Forslag. I Januar 1894 lod han trykke »Et Indlæg i Papirsagen«, som han stiledede til »Bestyrelsen for Aktieselskabet De forenede Papirfabriker«.

Det er et let forstaaeligt Sammenstød, der her finder Sted. Paa den ene Side den med et skarpt Handelsblik udrustede Kjøbmand og paa den anden Side den for sine Fabriker ivrige Direktør, der vil have det mest mulige ud af deres toldbeskyttede Stilling. Engelsen angriber forøvrigt ikke alene Direktøren, men ogsaa de Papirhandlere, der havde henvendt sig til denne. »De blotte«, siger han, »herved en Brist paa Evne til selv at kunne overveje og handle, hvilket falder tilbage som en Skam for Standen«, men saa gjør han samtidig gjældende, at de forenede Fabriker »ved som et monopoliseret og toldbeskyttet Selskab at overtage Ledelsen faa Forpligtelser til alle Sider«, men disse Forpligtelser vare formentlig skudt til Side i det omhandlede Cirkulære. Blev det gennemført, vilde det forvandle frie Kjøbmænd til kun at være Kommissionærer for Fabrikerne. Fagkundskab og faglig Opdragelse vilde da være overflødig, bl. A. skulde Indforskrivning af Papir jo helst helt ophøre, Fabrikerne vilde normere saavel Kvalitet som Indkjøbs- og Udsalgspriser. Og vilde Papirhandlerne ikke indgaa herpaa, truedes de med delvis Fratagelse af

KONTORET FREDERIKSBERGGADE 15 (1914)

Ugunst indforskrev, nemlig Graat-Kardus og Sulfite-Kardus. Efter en længere Udvikling ender han tilsidst saaledes: »Idet jeg nu overgiver dette Indlæg til den ærede Bestyrelses skjønssomme Overvejelse, er det mit Haab, at denne maa føre til et saadant Resultat, at jeg paa mit Firmas Vegne med Glæde kan stille mig ved Fabrikernes Side i Kampen mod Udlændets Fremtrængen, men dog bestandig med det Forbehold, at jeg absolut ikke kan indgaa paa nogen bindende Forpligtelse vedrørende min Forretnings Førelse overfor Ind- eller

Rabat; indforskrev de, sattes endda Boykotning i Udsigt. Dette var efter Engelsens Mening at skyde over Maalet. —

Indforskrivning maatte der til. Den danske Papirfabrikation vilde sygne hen, hvis den ikke mødte Konkurrence, og han fremdrog her sit Forhold til de to Artikler, som han under Fabrikernes store

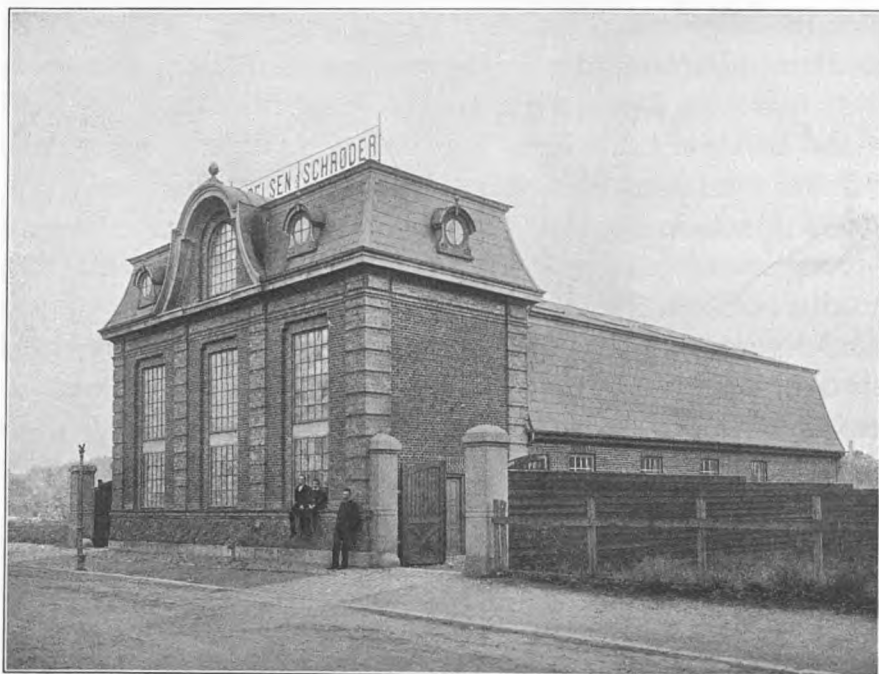
Udland, men maa i min Handelsvirksomhed som fri Kjøbmand ene lade det være raadende, som jeg efter bedste Skjønnende anser for at være til dennes sande Tarv«.

Det var et lidt vidtløftigt, men helt igjennem værdigt Indlæg, som da ogsaa førte til et Resultat. Forholdene ordnedes saaledes, at Engelsen mente at kunne træde til. Nu blev han Medlem af Papirhandlerforeningen, men ind i dens Bestyrelse vilde han ikke. Det var hans ufravigelige Princip, at hans Tid udelukkende tilhørte hans Forretning, og nu saa meget mere end tidligere, som han efter selv at have været alvorlig syg, endog igjennem fire Aar (1885-89), havde haft den Sorg at miste sin Svoger. Carl Schrøder døde den 31. Juli 1890 af den Brightske Syge. Der var efter disse lange Sygdomsaar saa uendelig meget, der skulde oparbejdes. Ja, til at begynde med havde Engelsen ment, at han blev nødt til helt at opgive Forretningen. Men han tog fat igjen, og snart stod han med sin gamle ukuelige Energi som Bærer af en paany opblomstrende Forretning.

Han gjorde helt dem til Skamme, der altspekulerede i her at kunne gjøre en Fangst, og saa havde han endda den Glæde, at to af hans Sønner med nogle Aars Mellemrum traadte til som hans Medarbejdere. Den i 1872 fødte Søn Karl Engelsen, der var bleven Student 1890 og tog Filosofikum 1891, gik ind som Lærling i sit Studenteraar. Senere fik han yderligere Uddannelse i Wien hos Neusiedler samt Lustig & Kp., og endelig rejste han i 1895 som Firmaets Rejsende Jylland igjennem med Thorvald Hall, ligesom han senere foretog to Rejser alene. I September 1897 blev han optagen som Medinteressent, hvad den yngre Broder Valdemar blev i 1902. Valdemar Engelsen var født 1876, gennemgik de Brockske Handelsskoler, blev Lærling

FORRETNING

1893, arbejdede 1895 en Tid hos Magnus A. Schultz i Aalborg og opholdt sig endelig 1899-1900 ved to tyske Papirfabriker, den ene i Köln, den anden ved Stettin. Ved Sønnernes Tiltræden blev Firmaet fuldstændig Engelsensk, idet her endnu

LAGERBYGNING PAA AMAGER (1912)

skal oplyses, at den dygtige Kompagnon i dets udenbys Papirforretning, den höjt ansete Thorvald Hall udtraadte i 1893, uden at han dog derfor helt forlod Firmaet, han vedblev endnu et Par Aar som dets Rejsende, samt at Vilhelm Sidenius, efter i 1890 under Carl Schröders Sygdom at være gaaet over fra Lagerforvalter til Prokurist, og for hvem der i 1899 blev holdt Fest som 25 Aars Medarbejder, i 1901 traadte ud for at forsøge

FORRETNING

en mere selvstændig Virksomhed, der dog ikke blev af Varig-
hed. Han døde allerede den 14. Januar 1905.

For Engelsen var det en Glæde at se paa det saaledes re-
konstruerede Firma. De under hans Öjne opdragne Sønner

LOKALE I LAGERBYGNINGEN (1912)

sluttede sig med ung, stærk Kraft om Firmaets Traditioner,
hvis inderste Kjærne er et ivrigt, ærligt Arbejde, sent og tid-
ligt, i Smaat som i Stort, med det ene Maal: Firmaets Frem-
gang i godt Omdömme og aarligt Udbytte, stadig følgende
med i Tidens Udvikling. Efter Engelsens Mening burde en
livskraftig Forretning hvert tiende Aar nøje revideres for ikke
at stagnere. Under alle Forhold skulde Kunderne passes om-

hyggeligt og nøjagtigt, og de Haandværkere, der arbejdede for Firmaet, paa bedste Maade knyttedes til det. Men altid maatte man følge med i de Forandringer, som paakrævedes.

Da Engelsen i sin Tid byggede Forretningen op, skete det ikke mindst ved personlige Besøg i Kontor efter Kontor med Prøver og Tilbud, herved kom Bestillingerne; nu var der f. Ex. ved de store Leveringer til Magistratens forskjellige Afdelinger og andre Institutioner kommet et Licitationsssystem frem, som krævede et stort forudgaaende Arbejde for den, der handelsmæssigt vilde sejre i dem, men et saadant Arbejde viste Firmaet, at det formaaede at præstere. Og hvad nu Forholdet til Firmaets Haandværkere angaar, da betød den Omstændighed, at Engelsen i 1898 tog Borgerskab som Bogtrykker lige saa lidt noget, som at Carl Schrøder havde taget det i 1878. Det skete ikke for at kunne oprette et eget Bogtrykkeri. Men i een Henseende skete der dog en Forandring. I 1899 anskaffede Firmaet en Del af de til Posetrykning nødvendige Maskiner og fik saa med dem en selvstændig Papirposefabrikation i Gang i Tvangsarbejdsanstalten paa Kristianshavn, hvorfra den i 1908 flyttedes til Sundholm. Det skal ogsaa nævnes her, at Firmaet i 1910-11 opførte sit eget store, velindrettede Lagerhus paa Amager, i hvilket en tredje Søn, den i 1875 fødte Johan Engelsen, blev Lagerchef. Det forlod Industribygningen, hvor det havde haft Lagerlokaler siden 1873.

Firmaet gaar med andre Ord stadig fremad, og i saa Henseende ere følgende Tal fra 1913 af Betydning. Firmaet har i det nævnte Aar betalt: til De forenede Papirfabriker for Papir c. 200,000 Kr., til Bogtrykkere, Bogbindere, Litografer og Liniere (uden Tillæg af Papir) c. 110,000 Kr., for Klistring af Poser c. 20,000 Kr. og i Handelsomkostninger (deri ikke med-

FORRETNING

regnet Renter af den i Forretningen indestaende Kapital) c. 75,000 Kr. Det er derfor med en sikker Fortrøstning til en stadig lykkelig og hæderfuld Fremtid, at Seniorchefen nu i de sidste Aar lidt efter lidt har ladet de yngre Chefer blive de Ledende, ganske efter en gammel Bestemmelse hos ham om

FREDERIKSBERGGADE 15 (1908)

med det fyldte 70de Aar helt at ville træde tilbage, saaledes som det da ogsaa iaar er sket. Men derfor vil hans Öjne, saa længe Vorherre lader dem blive aabne, selvfølgelig interesseret følge Firmaet; det er jo hans lange Livs stolte Værk.

Her kan det endnu være af nogen Interesse at høre, at de to Kompagnoner i de første ti Aar vare ganske alene om at besørge Forretningen. De havde ingen Medhjælpere, og det skjönt de i disse Aar naaede en samlet Omsætning paa i Alt c. 400,000 Kr., alene i 1873 udgjorde den 60,000 Kr. Først

FORRETNING

1874 antog de en Lærling, men fra den Tid har Forretningens Væxt krævet stadig flere og flere arbejdende Hænder, og naar Cheferne regnes med, have nu ikke mindre end 29 Personer fuld Beskjæftigelse i den. Som ovenfor nævnt begyndte den 1864 i Frederiksberggade Nr. 15, hvor den findes den Dag idag, men i femten af de svundne halvthundrede Aar har den haft Bolig andensteds, nemlig i Hjörnstedet ligeoverfor, Frederiksberggade Nr. 22 (se ovfr. S. 63). Dér havde Firmaet sine Lokaler fra 1876 til 1891, men betegnende nok, er det just i denne Periode, endda allerede i 1878, at det køber Nr. 15; til dette Sted er det da, at Firmaet Engelsen & Schrøder afgjort maa siges at være knyttet.

FAMILIE

Isine interessante Memoirer, »Et Liv gjenoplevet i Erindringen«, fortæller Fru Heiberg om en af Kjøbenhavns store Kjøbmænd, Grosserer Theodor Suhr, hvorledes han for at gjenrejse Handelshuset, han efter sin Faders Død var bleven Chef for, opgav alt Andet og kun levede og aandede for Opnaaelsen af dette Maal. Han gik ind i Bjerget og spandt Guld i tyve lange Aar. Han naaede Maalet, gjenvandt Formuen, men Familielivet om ham visnede. Engelsens vilde ogsaa vinde en Formue, han spandt ogsaa det ønskede Guld, men her er den Forskjel, at han gjorde det for derved at blive i Stand til at skabe en Familie om sig, blive i Stand til at leve i gode og kjærlige Omgivelser. I sin ensomme og fattige Opvæxt havde han følt en skrigende Trang i sig efter en Moders Kjærlighed, efter et kjærligt Hjem. Nu vilde han ved rastløst Arbejde søge at naa den eneste Erstatning, Livet kunde bringe ham i en af ham selv stiftet Familie, hos Hustru, Börn og Börnebörn. Familie stod for ham som et næsten helligt Begreb.

Og Vorherre var ham god, han gav ham just den Hustru, han trængte til, hans Kompagnons Søster, Andrea Schrøder, der sluttede sig til ham i inderlig Kjærlighed og Forstaaelse. Hjemmet, de flyttede ind i, var kun tarveligt, men hvad gjorde det? Det gjaldt for dem begge om til enhver Tid kun at bruge, hvad man havde Raad til. Hjemmet skulde bygges absolut

FAMILIE

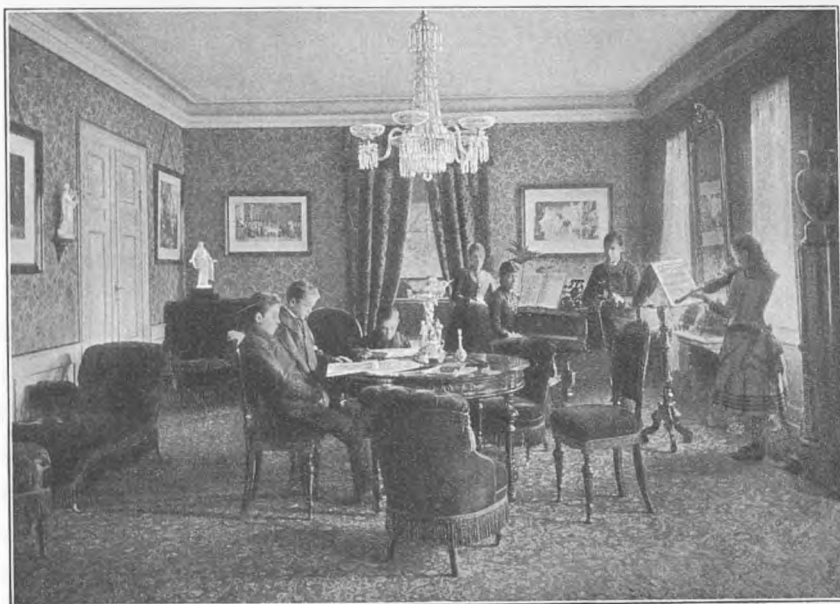
BEDSTEFORÆLDRENE SCHRØDER MED FAMILIEN (1876)

sikkert. Hvad der manglede, kunde Fremtiden bringe, og hele Firmaet var jo med i Farten, der nu begyndte. Fjorten Dage efter Bryllupet flyttede Carl Schrøder ind til de Nygifte, og han delte fra nu af til sin Død Hjemmet med dem. Fra det første Barns Fødsel kaldtes han stadig Onkel, og han blev en stadig trofast Onkel, der paa bedste Maade hjalp med i Huset ofte brogede Stel.

Der kom nemlig Barn paa Barn, syv Börn i otte Aar, og Kaarene vare i disse Aar kun beskedne, men Engelsens Dröm om et rigt Familieliv blev virkeliggjort. Börneflokken talte tre Døtre og fire Sønner, altsaa nok til at en anden af hans

FAMILIE

Drømme forsaavidt ogsaa kunde gaa i Opfyldelse, den, at hans Börn optraadte i Kvartettpil for ham, og i saa Henseende er det betegnende, at da det ældste Barn, Datteren Christine (f. 1868), var syv Aar gammel, kom der et Klaver i Huset, Onkel kjøbte et, der senere, da Kaarene bedredes, blev ombyttet med et Flygel. Til Sønneren Hans Christian (f. 1871) blev der kjøbt en Violin, til Datteren Marie (f. 1874) en Violin, der senere ombyttedes med en endog særlig kostbar Violin, og til den yngste Søn Valdemar (f. 1876) en Fløjte. Der kom Musik i Huset, ja Engelsen og Hustru tog i 1875 selv Musikundervisning for at forstaa noget af det, Börnene nu efterhaanden skulde undervises i, men med de sikkert ofte omtalte Kvartetter blev det kun til Forsøg. De kom aldrig rigtig i Gang, hvorimod det med alt det Andet gik helt ud godt.

FRA VESTERBROGADE 48 (1885)

FAMILIE

I Viktoriagade Nr. 4 blev Familien kun halvandet Aar. Efterhaanden som den voxende Forretning tillod det, blev der søgt over i større Lejligheder, og i 1879 flyttede Familien til det anselige Sted Nr. 48 paa Vesterbrogade, Hjørnesteedet

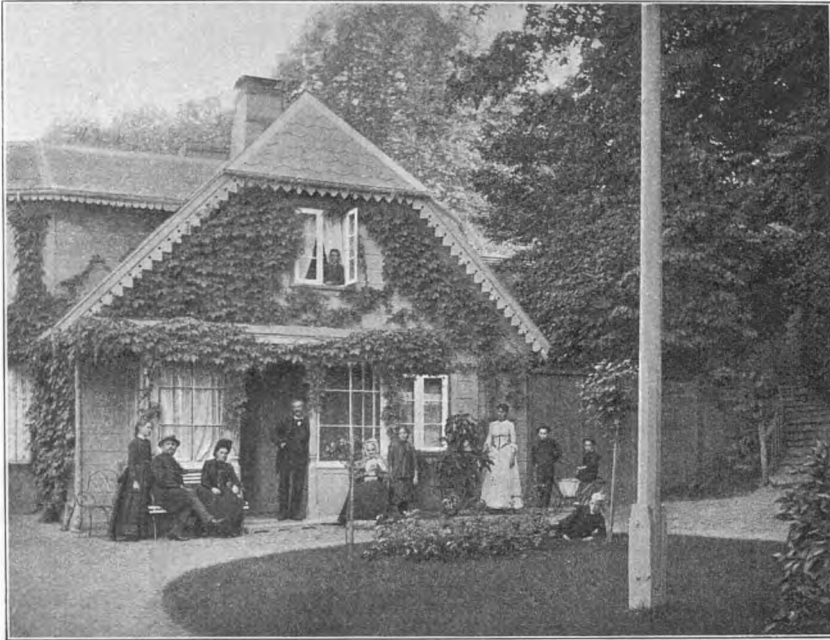

VESTERBROGADE MED NR. 48, HJØRNEHUSET TILHØJRE

ved Bagerstræde, hvor den lagde Beslag paa baade anden Sal og Kvistlejligheden. Og det var ikke alene Boligforholdene i Byen, der stadig blev bedre, men der kom Landophold til om Sommeren. I 1875 boede Familien paa Egedeslund ved Charlottenlund, i Somrene fra 1876 til 1879 paa Skovlyst og saa ved Charlottenlund, og fra 1880 paa Christiansdal ved Sølyst, det Sted, den bekjendte Boghandler Etatsraad Hegel havde boet i en Række Sommere og som stadig tilhørte ham.

FAMILIE

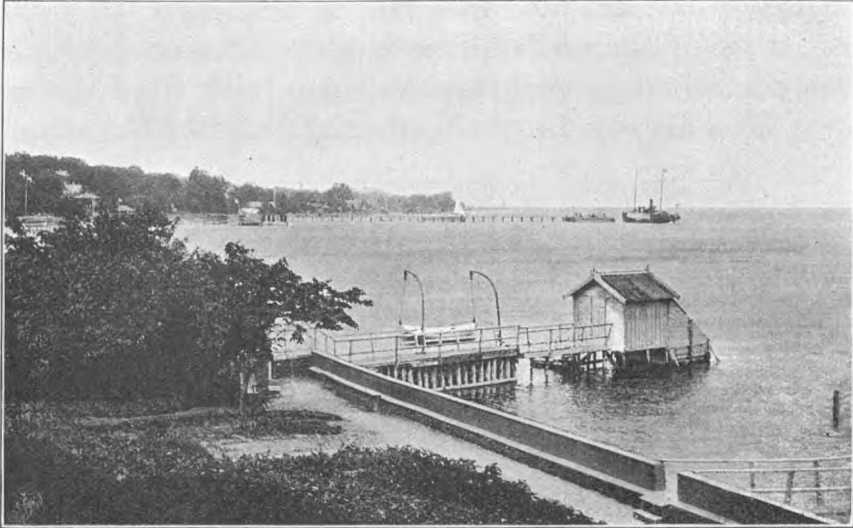
Engelsen boede der det første Aar til Leje, men saa købte Firmaet det, og nu nød Familien i nitten Aar Sommerens Glæder paa dette herlige Sted. Her blev baade holdt Baad og Hest, saavel Schrøder som Engelsen udviklede sig til passionerede

CHRISTIANSDAL (1886)

Ryttere. En, der med særlig Glæde nød Landlivet her, var desuden Bedstemoder Schrøder. Baade hun og hendes Mand bleve gamle Folk. Efterat de den 23. Januar 1874 havde fejret deres Guldbryllup, levede den gamle Skipper endnu otte Aar, han var 91 Aar gammel, da han døde den 19. Maj 1882, og da hans Enke, der strax efter hans Dødkom i Huset hos Engelsen, halvsjette Aar efter afgik ved Døden, var hun 84 Aar gammel. En Vinteraften, da Börnene havde musiceret og særlig Marie,

STRANDHAVEN VED CHRISTIANSDAL (1890)

Bedstemoderens Yndling, havde spillet saa smukt paa sin Violin, sagde hun, straalende af Tilfredshed: »Tak for iaften, nu gaar jeg op«, og det blev saa godt som hendes Livs Ende. Om Natten ramtes hun af et apoplektisk Tilfælde og døde et Par Dage efter, den 5. December 1887.

Hjemmet i Nr. 48 blev i det Hele hjemsøgt af megen Sygdom. Efter sit yngste Barns Fødsel i 1876 følte Fru Engelsen sig svag, og Svagheden vedblev, men en egentlig Sygdom brød først frem et Par Aar efter, just da Familien skulde flytte til den gode Lejlighed i Nr. 48, som den i høj Grad havde glædet sig til. Huslægen Doktor Silfverberg tilsaa hende sammen med Nervalægen Professor Carl Lange og Professor C.E. With, og den Sidste anvendte overfor hende den af ham saa stærkt yndede Mælke-diæt, som hun fra den Tid aldrig har turdet forlade. Lidt efter lidt vandt hun i alt Fald nogle af sine

FAMILIE

Kræfter tilbage, men saa kom Engelsens lange og alvorlige Sygdom, der i fire Aar (1885-89) holdt ham borte fra Forretningen. Hele hans Konstitution var rystet, hans Hoved blev svagt, og Livet syntes et Par Gange næsten udslukt, men saa vaagnede hans Kræfter lidt efter lidt igjen, og betegnende er det, at han saa begyndte at sysle med Planer om at faa den ubebyggede Grund der hørte til Nr. 48 langs ned med Bagerstræde hensigtsmæssigt bebygget; Firmaet havde allerede i 1882 kjøbt Stedet.

Ved Siden af Minder fra trange Sygdomsaar er der imidlertid ogsaa gode Erindringer fra Nr. 48, Erindringer om glade Börneballer, om muntre Timer ved det Billard, som Onkel forærede Familien, om Fester for Onkel paa hans Fødselsdag den 17. Februar, ogsaa om den ældste Datter Christines Forlovelse og Bryllup med Grosserer Niels Otto Christensen; Bryllupet stod den 21. September 1888 skraas overfor Nr. 48 paa den kongelige Skydebane. Engelsens

Familiedrømme med baade Börn og Börnebörn skulde helt og hurtig gaa i Opfyldelse.

Men det var en Sorg, da Onkel døde den 31.

ONKEL (1890)

Juli 1890 ude paa Christiansdal. Han havde jo været den Tredje i Husstanden lige fra Bryllupet i 1867, og han havde betragtet Søsterens og Svogerens Börn ganske som sine. Men haardt medtaget af sin Sygdom kom Døden nærmest som en Befrielse, og Alt, der skulde ordnes, var paa den bedste Maade ordnet, før han gik bort; selvfølgelig tilfaldt hans Formue Søsteren og

NYTORV NR. 7

Svogereren. Efter den ved Dødsfaldet lidt triste Sommer i 1890, kom der en straalende Sommer i 1891, Forældrene foretog sammen med deres sex hjemmeværende Börn en Tur til Norge. Telemarkens Skjönheder bleve nydte i det dejligste Vejr. En lignende Tur foretoges i 1895, denne Gang

rejste dog kun to af Døtrene, Elisabeth og Marie, med Forældrene, og den gik dette Aar over Aalborg og Frederikshavn. Det gjaldt nemlig et Besøg hos Boghandler Magnus A. Schultz i Aalborg, da Sönnen Karl kort forinden havde forlovet sig med en Datter af ham, og saa kom den nye Svigerdatter Anna Schultz med til Norge.

Det var i det Hele gode og fornøjelige Aar, i hvilke Familiens Residens tilmed forlagdes fra Vesterbrogade 48 til Nytorv 7. Engelsen havde i 1891 solgt Stedet paa Vesterbro, men blev dog boende her endnu nogle Aar, til den virkelig skjønne Lejlighed paa Nytorv i 1894 tilbød sig, og i den levede Familien nu nogle lykkelige Aar, i hvilke det forøvrigt blev

FAMILIE

Skik, at Forældrene hver Sommer rejste til Bad i Larvik sammen med Datteren Elisabeth. Hendes Helbred fordrerede det. Egentlig selskabeligt havde det Engelsenske Hus aldrig været. I Begyndelsen, da Kaarene kun vare mindre, og de mange

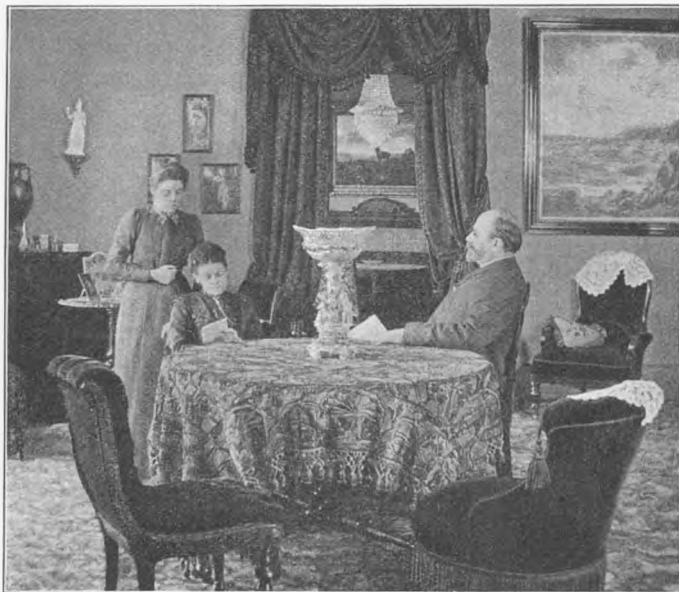
FRA NYTORV NR. 7 (1897)

smaa Börn lagde Beslag paa Forældrenes hele Kraft, var det ganske selvfølgelig, men ogsaa senere blev det næsten udelukkende Familien, som kom i Huset, samt nogle af Börnenes Venner. I Forretningslivet hævdede Engelsen jo altid sin Selvstændighed og holdt sig principielt borte fra Alt, hvad der kunde føre ind i nogensomhelst Repræsentation; efter sin Natur satte han ikke den almindelige Selskabelighed højt, og saa kom hertil endnu den paa Grund af forskjellig Svag

FAMILIE

hed bestemt paabudte Levemaade med tilhørende Diæt, som nødvendigvis skulde følges, særlig af hans Hustru.

Hjemmet blev stille, saa meget mere som det efterhaanden svandt ind til kun at bestaa af tre Personer Forældrene og Datteren Elisabeth. Sønnen Karl holdt Bryllupi 1897, Datteren

FRA VESTRE BOULEVARD 39 (1905)

Marie blev i 1901 Lægen Thomas Schultz' Hustru, de to yngste Sønner giftede sig ogsaa, begge i 1902, Johan med en Datter af Generalpostdirektør C. Svendsen og Valdemar med en Datter af Professor C. Nyrop, og omtrent samtidigt hermed flyttede den ældste Søn Hans Christian, der var Cand. theol. og Lærer ved Slomanns Skole, hjemme fra. Meget forandrede sig efterhaanden, og selv de en Tid sædvanlige Formiddags-Spadsereture, som Ægtefællerne længe havde fore-

FAMILIE

taget sammen, hørte lidt efter lidt op. Svaghed gjorde sig gjældende, og Vinteren igjennem blev der set hen til Larvikturen som Aarets lysende Punkt, men hvert Aar har det ogsaa været en Glæde at se, hvilken ypperlig Indflydelse den norske Luft og hele Livet deroppe i de gode Omgivelser havde paa

FRA VESTRE BOULEVARD 39 (1903)

de tre stærkt sammenknyttede Rejseskammerater, der deroppe kunde gaa endog ganske lange Ture og endda langt fra levede i stille Afsondrethed som hernede. De kunde præsidere ved et livligt Kaffe bord dér efter Middagen, og paa sand patriarkalsk Vis udgik der hvert Aar Indbydelse til forskjellige Börn og Börnebörn om at være Gjæster hos dem ved Badet, og de kom altid. Saaledes er det Bedsteforældrenes Glæde. Engelsens mærkelig tidligt udviklede Slægtstrang skabte sig

FAMILIE

her et levende Udtryk, og saa kan der i denne Forbindelse endnu peges paa de ikke sjældne Fotografier, paa hvilke Bedsteforældrene ses sidde midt imellem en stor Flok Börn, Svigerbörn og Börnebörn. Bedstefader og Bedstemoder ere

DEN 8. SEPTEMBER 1909

fulde af kjærlig Hensyntagen til de Unge, og at Kjærligheden er gjensidig, kan bl. A. ses i en Bog »Sange og Rimerier af N. O. C.«, som Engelsen Julen 1905 forærede sin ældste Svigersön. »Til Minde om glade Timer« havde han samlet og derpaa som en lille Bog ladet trykke en Del af Svigersönnens til Familiefester skrevne glade Lejlighedssange og mellem dem da ogsaa en Sang til den Fest, hvormed Svigersönnen havde over-

FAMILIE

rasket sine Svigerforældre, da de i 1901 havde været gift i 33^{1/3} Aar. Sangen lyder saaledes:

Naar Bedstefar i trange Ungdomsdage
I Livets Skole fik en tidlig Daab
Og maatte Barndomsglæderne forsage,
Da voxed' der hos Barnet frem et Haab.
Og Barnets Haab blev Mandens Maal i Livet.
Det spored' ham til rastløs Virken frem:
Den Lykke, der som Barn ej blev ham givet,
Han vilde skabe i sit eget Hjem.

Og Lykken kom igjennem Hende,
Den blide Kvinde med det varme Sind,
Som al sin rige Kjærlighed lod skinne,
Saa der faldt Sollys over Vejen ind.
Og trofast stod hun altid ved hans Side
Med svage Kræfter — dog med stille Magt —
Mens Hjemmets Bygning de saa fremad skride,
I Nöjsomhed og Flid blev Grunden lagt.

Et tredie Del Aarhundrede er svundet,
Og Eders Livsværk staar endnu i Flor:
Et Hjem, hvor Börn og Börnebörn har fundet,
At Kjærlighed er ej blot tomme Ord.
En dybfølt Tak de her idag frembære
For hvad Forældrene har gjort for dem;
En Tak, fordi de altid kun med Ære
Kan mindes deres gamle Barndomshjem.

Her skal endnu tilføjes, at da Ejeren af Nytorv 7 selv ønskede at benytte den af Engelsen beboede Lejlighed, maatte han flytte. Det var i 1900, og efter den Tid har det Engelsenske Hjem været i Vestre Boulevard Nr. 39.

SLUTNING

SE vi nu tilbage paa, hvad her er meddelt, da staar Engelsen først og fremmest for os som den dygtige Kjøbmand. I hans Optegnelser træffes ganske hyppigt Udtalelser, der vise det og tillige vise de Grundsætninger, efter hvilke der i Almindelighed burde handles, og som han for sit Vedkommende altid har handlet efter: Pas altid, at Udgifterne blive mindre end Indtægterne; sørg altid for en passende Reservefond; kast aldrig Vrag paa de smaa sikre Forretninger overfor de forventede store; en lille sikker Butiksforretning giver Brødet, om de store Spekulationer skulde slaa fejl; følg altid med aabne Öjne Udviklingen i baade Smaat og Stort, omtrent hvert tiende Aar bör nemlig enhver Forretning tages op til Fornyse og om fornødent ændres i indre og ydre Form; og altid maa det erindres, at Udsalgsprisen væsentlig bestemmes af Konkurrencen, saa at Indkjøbsprisen bliver det afgjørende, ved Indkjøbene er det, at Kjøbmandssnillet skal vise sig. Skal Noget lykkes, gjælder det dog fremfor Alt om fuldt ud at være ærlig og paalidelig.

Saadanne Regler ere selvfølgelig gode at faa Forstand af. De kunne læres og følges. Men een Ting er der, som trods alle Regler ikke kan læres, og det er selve Kjøbmandsaanden, selve Kjøbmandssnillet; dette at kunne gribe til just i det rette Öjeblik med den rette Vare osv., det er en Gave, som Vorherre

SLUTNING

giver, og den gav han Engelsen. Hans lykkelige Haand i saa Henseende kan da ogsaa ses af f. Ex. hans forskjellige Ejendoms-handeler. 1880 køber han Christiansdal for 23.000 Kr. og sælger det i 1899 for 35.000 Kr., 1882 køber han Vesterbrogade Nr. 48 for 140.000 Kr. og sælger det i 1891 for 163.000 Kr., i 1900 køber han Vestre Boulevard Nr. 39 for 124.000 Kr. og sælger det i 1913 for 142.000 Kr., og særlig skal det endnu erindres, at Frederiksberggade Nr. 15, der i 1878 købtes for 136.000 Kr., nu staar i en Værdi af over 380.000 Kr. Han er paa dette Omraade i Besiddelse af et sikkert Skjøn, der ogsaa er kommet Andre til gode. Det var ved hans Hjælp, at Skipper Schr ders Hus i Nyk bning blev solgt saa godt, som det blev, og Familien Pfeil har i denne Retning ogsaa noget at takke ham for.

Engelsen er i det Hele en evnerig Mand. Hans Sans for Musik og alvorlig Digtning er nævnt ovenfor, og han er paa ingen Maade bange for at sætte baade det ene og det andet juridiske Dokument op uden juridisk Hjælp. Her kan da ogsaa nævnes, at han ved Ombygninger paa sine Ejendomme og ved sin Butik langt fra har ladet Arkitekten ene om, hvad der skulde gj res og hvorledes; han har altid selv haft en begrundet Mening, og hans Planer til Bebyggelsen af det ubebyggede Areal bagved Nr. 48 paa Vesterbrogade kunne tale med her. Men af størst Betydning var og er Viljebliket hos ham. Det var hos ham Tanken spirede til Kompagniskabet i 1864. Han fandt i Sommeren 1863 en Lykkeskilling, som han gav Carl Schr der indsvøbt i et Stykke Papir, paa hvilket han skrev et Par rimede Linier om, at de paa den skulde bygge et Samarbejde; de skulde etablere dem sammen. Frøet var hermed lagt; i Løbet af nogle Maaneder spirede det, og trods alle de alvor-

SLUTNING

lige Begivenheder, der efter Frederik VII's Død den 15. November formørkede Horisonten, holdt de fast ved deres Beslutning og sagde ved Aarets Udgang deres Pladser op hos Steen & Sön. Det var Galskab, de vare forrykte og blinde, blev der sagt, men de »vilde«, og den hensynsløse Vilje gik

BÖRN OG SVIGERBÖRN (1907)

over i det Arbejde, som nu fulgte Aar efter Aar, hvad der kan oplyses ved f. Ex. følgende lille Træk. Da de i 1875 havde Sommerlejlighed paa Egedeslund ved Charlottenlund, tog Engelsen ud til Middag med Toget Kl. 1.40 og vendte tilbage med det, naar det returnerede Kl. 2.25. Det lyder utroligt, men saaledes var det. Mere Tid kunde der ikke afses, han havde saa uendelig meget at gjöre. Tiden skulde benyttes, og det gik igjennem i Alt hos ham. Var han med sin Familie i Teateret,

SLUTNING

maatte de altid sidde saaledes, at de kunde blive de første i Garderoben og strax faa deres Tøj uden at vente; naar de flyttede paa Landet, blev Flyttevognen tilsagt saa tidligt som Kl. 5 om Morgen, saa gik ingen Tid tilspilde, osv. —

BÖRNEBÖRN (1907)

Et saaledes til det Yderste forceret Arbejde hævnede sig imidlertid. Engelsen havde aldrig været robust stærk; han havde ofte, medens han var hos Steen & Sön, følt sig svag; det voldsomme Arbejde, han bød sig, maatte da naturligvis tage paa ham, slide paa hele hans Konstitution, paa Nervesystemet. Og saa kom det en Dag, da han var paa et af de Besøg, han tillagde saa megen Betydning, det var i Raffinaderiet Phøz

nix' Kontor, at han pludselig ikke evnede at styre sin egen Tale. Personalet samledes om ham, de lo af ham; men det var sørgelig Alvor. Han kom möjsommeligt hjem og sad nu hjemme som et Vrag i næsten fire Aar. Men ogsaa her gavnede hans Vilje. Han »vilde« blive rask og blev det, mærkeligt nok, blev den samme ranke Skikkelse, som han för havde været, med et vist fornemt Tilsnit, ogsaa i sine Klæder.

Hvor havde det ikke pint ham, da han ved Kontrakterne med Urtekræmmer Tetens og Boghandler Steen henvistes til at skulle slide gamle Klæder, og hvor jublede han ikke, da han første Gang for egen Regning fik nyt Tøj paa Kredit hos Thorvald Halls Skræder. Det er hans store Selvstændighedsfølelse, der gjør sig gjældende her. Smilende og smidig med et opmærksomt Liv i de kloge Öjne har han kunnet gjøre Indtryk, hvor han meldte sig paa Kontorerne, og samtidig kunnet virke med en vis overlegen Sikkerhed, der voxede til absolut Fasthed, naar det gjaldt hans Firmas Interesser. Han vilde vinde Kunder. Det gjorde han ogsaa, og mange af dem bleve hans Venner, men Venner blandt Kollegerne vandt han ingensinde. Dertil stillede han sig for selvstændigt. Han ønskede ikke at være Medlem af nogen Forening, han stod og vilde kun staa som sit Firmas Repræsentant, som sig selv, og det kan da i denne Forbindelse endnu bemærkes, at han heller ikke i politisk Henseende sluttede sig til noget Parti. Hans første Ungdoms national-liberale Farve blegedes ud i de for Landet som for ham selv alvorlige Aar, da han mente at have lært, at det er ihærdigt og stærkt Arbejde, der skal til, ikke Fantasi og Drömme, og saa havde han dog selv sin Fantasi og sine Drömme, der i ikke ringe Grad bleve nærede ved Ibsens dramatiske Arbejder. Da han derfor 1895 i Kristiania

saa Ibsen i Grand Hôtel, dristede han sig til at gaa til ham og præsentere sig selv og sin Hustru, sin Hustru som den, der beundrede hans Kvindeskikkelser, sig selv som Boghandleren med Kjendskab til hans Forfatterskab og som den, der nu ejede Hegels tidligere Villa Christiansdal, i hvilken den store norske Digter havde været Gjæst. Ibsen modtog venlig de to Fremmedes Hilsen.

I det af Engelsen saa beundrede Drama »John Gabriel Borkmann« siger Ella Rentheim: »Usigelig tungt for mig at tænke paa, at jeg skal forlade Alt, hvad Liv er — forlade Sol, Lys og Luft uden at lade efter mig her en eneste En, som vilde tænke paa mig, mindes mig varmt og vemodigt«. Det maa sikkert være lignende Tanker, Engelsen har haft, da han som helt ung tænkte paa Familie; i den Retning gik jo hans Fantasi og hans Drømme. Derfor saa han op til sin Kompagnon, der hjalp ham til, at Drømmene kunde blive virkeliggjorte, og derfor elskede han Søsteren, der gav ham sin Haand og sit Hjærte.

Hvad nu først Svogeren angaar, da har Ingen, skriver Engelsen, haft den Betydning for ham som han. Han var bevidst trofast og god imod mig, siger han, fra den første Gang, vi saas, til hans Død; han var ligesom Tungen paa Vægt-skaalen i mit Liv og den, jeg søgte Samtale med i Afgjorelsens Öjeblikke. Og nu hans Søster — ja, er der En, hvem Engelsen böjer sig for i inderlig Hengivenhed, da er det hende, hende, der blev hans syv Börns Moder, der saa længe Kræfterne slog til, paa den mest opofrende Maade har stridt og slidt for Mand og Börn, som nu, da hun som Regel sidder stille i sit Hjem, følger Alt med sit kjærlige Sind, sit aabne Øre, sine milde og bløde, talende Öjne, og som stadig er sin Mands bedste Raadgiver.

SLUTNING

Men var Engelsen med stærke Baand bunden til Hustru og Börn, var han dog ogsaa i disse Forhold som overalt den Myndige og Stærke. Som hans egen Barndom havde været streng, blev han en streng Opdrager overfor sine Börn, men

EFTER MALERI AF HERMAN VEDEL (1908)

ikke saaledes, at deres Hjærter derved vendtes fra ham. De samles tværtimod om ham i levende Kjærlighed og med dyb Beundring for, hvad han har udrettet; dem alle har han hjulpet, da de vare smaa, som da de bleve store, paa den ham egne, forstaaende og i høj Grad praktiske Maade. Et godt Exempel i saa Hensende er hans virksomme Forhandlinger med alle de Paagjældende, da den ældste Søn i 1905 blev Medejer af

SLUTNING

Birkerød Kostskole, men fremfor Alt maa her nævnes hans Forhold til de to Sønner, der indtraadte i Forretningen. Fra det Öjeblik, de som Læringer satte deres Fod i den, har han lært dem at lytte til dens Udvikling, lært dem at arbejde for dens Væxt baade en detail og en gros, lært dem at elske deres Firma og at være stolte over at være dets Indehavere. Fra deres 25de Aar har han optaget dem som Kompagnoner, saa at de nu, da han efter at være fyldt 70 Aar har troet det rigtigt at udtræde, staa som de fuldt ud prøvede, erfarne og dygtige Bærere af det gamle Firma, der iaar med saa stor Hæder fylder 50 Aar og forhaabentlig endnu skal fylde mange flere Aar.

Engelsen tror paa dets Fremtid, og derfor har han, idet han ser ud over sin Slægt i de kommende Tider, lagt Ejendommen i Frederiksberggade ind under Firmaet og taget Sikkerhed i den for det Familielegat, som i sin Tid vil træde i Kraft under Navn af »Hans Christian Engelsen og Hustru Andrea Mathilde samt Svoger Carl Frederik Schrøder's Familielegat«. Det skal efter bestemte Regler bestyres af Familiens Medlemmer, og i det Hele ønsker han, at Familien stadig maa staa sammen i Livet som i Døden. I sidste Henseende har han ude paa Frederiksberg Kirkegaard rejst et Kolumbarium, i hvilket alle de Medlemmer af Slægten, der ønske det, kunne faa Urnerne, der skulle gemme deres Ligs Aske, hensatte. Hans Urne skal staa der.

Han tror paa en Fremtid for sin Slægt og sit Firma. Han lægger i det Hele Vægt paa sit Navn; skulde Nogen af Slægten søge og faa Navneforandring, er han dermed sat ud af al Forbindelse med Familielegatet. Og hvad Firmaet angaar, da vil han paa ingen Maade have det betragtet som Noget,

der kan handles med. Det maa ingensinde sælges; det skal udelukkende ejes og drives af Descendenter efter ham og hans Hustru. I sine Optegnelser taler han om den almindelige Tro paa, at et Handelshus sjældent strækker sig ud over tre Generationer, han nævner selv endog flere Tilfælde, hvor det gik efter denne Tro, ja hvor Virksomheden end ikke holdt i tre Slægtled, Alt — paa Grund af fejlende Ledelse. Det maa ved klog Tilrettelæggelse kunne gaa anderledes. Og imod den gængse Tro stiller han da sit Haab om, at de af hans Efterkommere, det her drejer sig om, maa blive opdragne til at blive flittige og tro Arbejdere i det Firma, han sætter saa højt. Han tænker paa Virkeliggjørelsen af, hvad der staar i Ibsens »Brand«: »Slidets Dagværk, Yrkets Pligt skal til Søndagsgjerning adles«.

Ja, gid det saaledes maa ske, ganske i hans Aand. Da Professor Lehmann i 1888 skrev sin Bog om Hans Puggaard, og bl. A. deri gav en Meddelelse om de Puggaardske Legaters Resultater, turde han ikke sige, at alle Legatdrene havde gaaet den slagne Landevej til Maalet, der jo var jævne Haandværkerstillinger, nogle havde dannet uheldige Undtagelser, men, hedder det saa: »Som glædelige Undtagelser kan det anføres, at en af de Puggaardske Drengene har med Ære taget alle akademiske Grader, og en anden indtager som anset Handelsmand et meget ophøjet Standpunkt i den saakaldte grønne Bog [d. e. Københavns Skattebog]. Og disse To hørte til de mest Hjælpeløse, da de som smaa Drengene optoges i Legatet«. Den Første er den ovenfor nævnte Professor S. Sørensen, den Anden er Boghandler H. C. Engelsen. Men medens Professor Sørensen døde tidligt, har Engelsen lykkeligt naaet frem til den af ham stiftede store Forretnings endog

SLUTNING

50aarige Jubilæum, og tiltrods for at han ved Forretningens 25aarige Jubilæum sørgede for, at det ikke blev omtalt med et Ord, end ikke i Boghandler-Tidende, og, da han den 12. Januar i Aar fyldte 70 Aar, hindrede enhver Omtale af denne Begivenhed i Bladene, maa han nu finde sig i at modtage dette Lykønskningskrift. Det kommer til ham som en Tak fra Sønnerne i den Forretning, han lige har forladt. De ville — ogsaa paa denne Maade — gjerne gjøre deres til, at hans Tro paa en lang og ærefuld Fremtid for Firmaet »Engelsen & Schrøder« kan ske Fyldest.

SLÆGTTAVLE

HANS CHRISTIAN ENGELSEN

F. 12. JANUAR 1844 ~ 23. OKTOBER 1867

ANDREA MATHILDE SCHRØDER

F. 8. SEPTEMBER 1839

1. *Christine Engelsen* f. 6. Juli 1868
~ 21. September 1888 *Niels Otto Christensen*,
Grosserer, f. 15. Oktober 1857.
  - a. Aage Christensen, Stud. med., f. 3. Juli 1889.
  - b. Carl Christensen, Fuldmægtig, f. 15. Avg. 1890.
  - c. Einar Christensen, Stud. polyt., f. 30. Jan. 1893.
  - d. Oluf Christensen, Kontorist, f. 25. Septbr. 1896.
2. *Elisabeth Engelsen* f. 21. September 1869.
3. *Hans Christian Engelsen*, Cand. theol., Skolebestyrer ved Birkerød Kostskole, f. 6. Maj 1871.
4. *Karl Engelsen*, Cand. phil., Bog- og Papirhandler, Firma Engelsen & Schrøder, f. 6. Dec. 1872.
~ 25. Novbr. 1897 *Anna Schultz*, f. 10. Juli 1873.
  - e. Hans Christian Engelsen, f. 13. December 1898.
  - f. Carl Frederik Engelsen, f. 14. Oktober 1901.
  - g. Povl Engelsen, f. 10. November 1903.

SLÆGTTAVLE

5. *Marie Engelsen*, f. 21. Januar 1874.
~ 9. November 1901 Thomas Schultz, Dr. med.,
Sygehuslæge i Ringe, f. 14. September 1868.
h. Gerda Schultz, f. 2. November 1902.
i. Maja Schultz, f. 28. Juli 1904.
j. Inger Schultz, f. 30. Marts 1911.
6. *Johan Engelsen*, Exam. pharm., Lagerchef hos
Firmaet Engelsen & Schrøder, f. 16. Maj 1875.
~ 12. Marts 1902 Inge Svendsen, f. 24. Sept. 1876.
k. Niels Otto Engelsen, f. 30. November 1902.
7. *Valdemar Engelsen*, Bog- og Papirhandler, Firma
Engelsen & Schrøder, f. 2. September 1876.
~ 5. April 1902 Ketty Nyrop, f. 13. Januar 1880.
l. Else Engelsen, f. 16. Oktober 1903.
m. Gunnar Engelsen, f. 20. Maj 1905.

(Ialt 7 Børn og 13 Börnebørn. — Se forøvrigt nærmere: Slægtsregister
over Familien Engelsen, sluttet Marts 1908).
